

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรากหญ้าและของ
ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

โดย

ดร. มนีผ่องและคณะ

กรกฎาคม 2546

ສ້າງຢາເລຂີ່ RDG4/006/2544

รายงานວິຈัยฉบับສມບູຮນ

ຄະນະວິຈัย

ທ້າວ໌ ມະນີຜ່ອງ
ດຣຸນີ ແຊ້ໂຄ້ວ
ອີງອຣ ຄອງເຈົ້າ
ອຳໄພ ສູປາກາຮ
ບຸກູ່ເສຣີມ ສມພັນຍ

ສນັບສນຸນໂດຍສໍານັກງານກອງທຸນສນັບສນຸນກາຮວິຈัย

ຊຸດໂຄຮງກາຣ “ປະວັດຕີສາສົກຮ່ວມມືກອງທຸນສນັບສນຸນກາຮວິຈัย”

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ	RDG 4 / 006 / 2544
ชื่อโครงการ	โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร สาธารณะของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
ชื่อนักวิจัย	ธารา มณีผ่อง
คณะวิจัย	ดุษฎี แซ่โค้ด, อิงอรา คงเจริญ, สำราญ สุปราการ, บุญเสริม สมพันธ์
E-mail address	thawat@la.ubu.ac.th
ระยะเวลาโครงการ	กุมภาพันธ์ 2544 – กรกฎาคม 2546

งานศึกษาประวัติศาสตร์ชั้นนี้เน้นข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าผ่านความทรงจำร่วมของคนท้องถิ่น โดยให้ไว้เชิงที่ทางประวัติศาสตร์และมนุษยวิทยาพินิจพิจารณาประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นแกนหลักในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในท้องถิ่นผ่านการใช้ประโยชน์และกำหนดภูมิทิศการใช้ “ทรัพยากรสาธารณะ” ร่วมกันของท้องถิ่น

มิติเวลากของการเปลี่ยนแปลงในงานชั้นนี้ จัดแบ่งโดยตระกูลของคนท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับเงื่อนไขการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่สัมพันธ์กับการตอบโต้และล้อรวมกับชุดประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยท้องถิ่นแบบอื่น อาทิ ตำนาน หลักฐานประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี โดยแสดงออกผ่านการเลือกจดจำ เลือกบอกเล่าผ่านปฏิกริยาของคนท้องถิ่น ทั้งในพื้นที่ของการผลิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจ และจารีตประเพณี

พื้นที่ศึกษาเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ประวัติความเป็นมาโดยเลือก 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนสบรวม(ไทยใหญ่) ชุมชนสบคำ(ลาว-หลวงพระบาง) และชุมชนเรียงเก่า(คนยวน) ข้อค้นพบคือ ชุดประวัติศาสตร์บอกเล่าของท้องถิ่นไม่ได้เป็นหน่วยของความทรงจำร่วมที่เป็นชุดเดียวกัน แต่มีความแตกต่างหลากหลายชั้นอยู่กับเงื่อนไขและบริบทที่ท้องถิ่นเข้าไปเกี่ยวข้อง ทั้งในลักษณะของการจัดความความสัมพันธ์ภายในชุมชนและความสัมพันธ์ในระดับสังคมกว้าง

ตลอดระยะเวลาศึกษาวิจัย การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมีหลายระดับ ทั้งร่วมกันกำหนดสร้างตัวตนของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มี helyak ผ่านการให้สัมภาษณ์ การประชุมแลกเปลี่ยน การจัดกิจกรรมในพื้นที่ และการเข้ามามีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการชี้นำไปสู่การก่อรูปตัวตนทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่แสดงออกเป็นรูปธรรม กล่าวคือมีการพยายามผลิต

ชุดประวัติศาสตร์ของตน ในพื้นที่ทางสังคมต่างๆ การสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การผลิตหนังสือ อันแสดงถึงความเข้าใจในคุณค่าของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และความสามารถในการใช้ประวัติศาสตร์เพื่อกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกัน

Abstract

Code of Project: RDG 4 / 006 / 2001

Name of Project: Research on History of Local Community towards Public Resources Management of the Community along Kong River, Chiangsaen District, Chiang Rai Province

Name of Researcher: Thawat Maneephong

Group of Researcher: Darunee Saekhow, Ingong Khongchareon, Ampai Suprakarn, Boonserm Samaphan

E-mail address: thawat@la.ubu.ac.th

Duration of Project: February 2001 – July 2003

This study on history emphasizes information about history from memories of local people. The method, based on historical and archaeological study, considers history as the core of the relationship among local people through using benefits and setting regulations to control the use of local public resources.

Changed time-dimension of this study is separated by local people's way of thinking which relates to the conditions of politics, economics and society. These conditions relate to the correspondence of other local histories through memories of local people such as legends, historical documents, or archeology. There are about production areas, economic activities, and customs.

Study sources are 3 communities which are different from one another in the field of culture, ethnicity, and background. There are Sob-Ruak Community (Thai-Yai), Sob-Kham (Lao-Luangprabang) and Vieng-Khao (Yuan People). The study discovers that although historical stories from memories of local people come from the same group, there are several differences. These differences depend on related

local conditions and contexts of organizing the relationship within the community and in the society level.

During study time, there are several levels of local participation: mutually setting the object of several local history stories, interviewing, joining in meeting, organizing activities within the society and participating in the research team. These participating activities lead to the construction of object of tangibly local histories. This means local people make an effort to create their own history in the society, to build a local museum, to make a book, which can show the real understanding of local historical value and the capability to use history to set the mutual relationship.

Main Words: Local History, Public Resources, Chiangsaen

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
Abstract	๑
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา	7
1.3 กรอบแนวคิดและประเด็นการศึกษา	7
1.4 พื้นที่และวิธีการศึกษา	13
1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	14
บทที่ 2 ประวัติศาสตร์ของชุมชนริมฝั่งโขeng: พัฒนาการและการปรับตัว	16
2.1 ภาพรวมของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขeng กรณีตำบลเวียง	21
อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	
(1) พัฒนาการการปกครองท้องถิ่นของอำเภอเชียงแสน	21
(2) พัฒนาการของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขeng	24
- ช่วงการปกครองสมัยราชกาลที่ 5 จนถึงสหภาพโลกครั้งที่สอง	29
- ช่วงหลังสหภาพโลกครั้งที่สองจนถึงปีพ.ศ.2500	35
- ช่วงปีพ.ศ.2500 – 2520	41
- ช่วงปีพ.ศ.2521 – 2530	48
- ช่วงปีพ.ศ.2531 – ปัจจุบัน	49
(3) พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนกรณีศึกษา 3 ชุมชน	58
- ชุมชนสบรวม	
● ประวัติความเป็นมาของชุมชน	59

● พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมที่สัมพันธ์กับรัฐและทุน	60
● ช่วงเริ่มก่อตั้งชุมชนและยังซึ่พด้วยการเกษตรเป็นหลัก	61
● ช่วงของการคีบเข้ามาของรัฐและทุนในรูปของ การท่องเที่ยว ปีพ.ศ.2520 – 2530	66
● ช่วงการเคลื่อนตัวเข้าสู่การท่องเที่ยวโดย สมบูรณ์ตั้งแต่ปีพ.ศ.2530 ถึงปัจจุบัน - ชุมชนเวียงเก่า	69
● ประวัติความเป็นมาของชุมชน	73
● พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมที่สัมพันธ์กับ รัฐและทุน - ชุมชนสบคำ	74
● ประวัติความเป็นมาของชุมชน	76
● พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมที่สัมพันธ์กับ รัฐและทุน	78
● ช่วงการตั้งถิ่นฐานภาษาหลังการอพยพจนถึง พ.ศ.2518	78
● ช่วงหลังปีพ.ศ.2518 ที่ลาวเปลี่ยนแปลงการ ปกครองจนถึงปัจจุบัน	79
บทที่ 3 ประวัติศาสตร์ที่ว่าด้วยท้องถิ่นและการรับรู้ของท้องถิ่น	83
3.1 ประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงท้องถิ่นเชียงแสน	85
(1) ยุคก่อนประวัติศาสตร์	89
(2) ยุคประวัติศาสตร์ต้นนานและพงศาวดาร	90
3.2 ประวัติศาสตร์ที่กล่าวโดยคนท้องถิ่น	95
(1) ประเพณีและอารีตในฐานะประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: กระบวนการดำรงอยู่และรื้อฟื้น	98
(2) ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าเมืองหรือเจ้าพ่อ	104

บทที่ 4	ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในฐานะ “ทรัพยากรสาธารณะ”	113
4.1	จากของ “หน้าหมู่” สู่อัตลักษณ์ท้องถิ่นในบริบทการท่องเที่ยว	122
4.2	อัตลักษณ์ท้องถิ่น: การผลิตสร้างและปฏิบัติการ	127
(1)	ชุมชนสปรราภ	127
(2)	ชุมชนเวียงเก่า	132
(3)	ชุมชนสบคำ	135
บทที่ 5	คนท้องถิ่นกับสำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: ระดับวิธีคิดและปฏิบัติการ	
5.1	ประวัติศาสตร์มีชีวิตเคลื่อนไหวผ่านเวลาและปฏิบัติการของชุมชน	143
(1)	กรณีการจัดงานอนุรักษ์มรดกล้านนา จังหวัดเชียงราย ประจำ2545	145
(2)	กรณีการบูรณะวัดพระนอน	153
(3)	กรณีการจัดพิมพ์หนังสือประวัติศาสตร์เมืองเกียง	155
(4)	กรณีการจัดทำกำแพงประวัติศาสตร์ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง	157
5.2	อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	160
บทที่ 6	สรุป	162
เอกสารอ้างอิง		168
บุคคลอ้างอิง		172

สารบัญแผนที่และตาราง

แผนที่

1. แผนที่แสดงชุมชนในตำบลเวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	20
2. แผนที่แสดงบริเวณป่าห้วยย้อม หรือ ทุ่งเลี้ยงสัตว์	31
3. แผนที่แสดงพื้นที่ทำกินในฝั่งประเทศลาวของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงในอดีต (ก่อนถูกห้ามเข้าไปทำกินในปีพ.ศ.2518)	40

ตาราง

1. ตารางแสดงรายละเอียดพอสังเขปของตำบลเวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	25
2. ตารางสรุปพัฒนาการเงื่อนไขและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน กับ ระบบ ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น	52
3. ตารางแสดงเงื่อนไขประวัติศาสตร์ของ 3 ชุมชน	163

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

งานศึกษาขั้นนี้เป็นความพยายามที่จะศึกษาประวัติศาสตร์ของอาชญากรรมทางเพศในประเทศไทย ที่เน้นผลกระทบของการเลือกจดจำบุคคล ตลอดจนการอภิปรายถึงปัจจัยที่ส่งเสริมการกระทำความไม่ดีในสังคมไทย โดยมองว่า ท่ามกลางกระแสโลกภาคีโลก (globalization) ที่ทุกสิ่งล้วนแล้วแต่ถูกหลอมรวมให้ตกลอยู่ภายใต้กระบวนการทัศน์แห่งข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีอันเป็นกลไกขับเคลื่อนหลักของทุน ทำให้สมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเริ่มถูกสั่นคลอนมากยิ่งขึ้น

เทคโนโลยีถูกสร้างขึ้นเพื่อที่จะควบคุมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้สามารถตอบสนองความต้องการที่ไม่ซ้ำกับบล็อกของมนุษย์ ขณะเดียวกันมนุษย์มิได้มีแต่ผู้ที่สับย-dom ต่ออำนาจของเทคโนโลยีใหม่ ท่ามกลางกระแสอิทธิพลทางภาษาของโลกภาคีโลก (localization) เกิดสิ่งที่เรียกว่า คำานุวัตร (localization) ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะใช้พลังปัญญาและความรู้ของท้องถิ่นในการตอบโต้กับกระแสจากภายนอกชุมชน (อรรถจักร, 2543) เพื่อพิทักษ์รักษาไว้ซึ่ง “สิทธิชุมชน” ในด้านต่างๆ เช่นการอย่างยิ่งในวิถีการผลิตที่ต้องใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีความยั่งยืน ตลอดจนรักษาชนบทธรรมเนียมและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถดำรงอยู่สืบไป

ในมิติดังกล่าวมักจะพบว่าชุมชนท้องถิ่นมีกระบวนการความคิดที่จะใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัย เพราะนั่นหมายถึงการมีทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ใช้ไปช้าๆ อย่างน้อย การอนุรักษ์และวิถีแห่งการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างมนุษย์ กับธรรมชาตินั้น เป็นเสมือนสิ่งที่ถูกสร้างและหลอมรวมเข้าเป็นองค์ความรู้ บางอย่างก่อตัวขึ้นและผสมผสานกับความเป็นปัจเจกบุคคลที่เป็นสมาชิกท้องถิ่น มักปรากฏในรูปของสำนักความเป็นชาติพันธุ์ สำนักท้องถิ่น ฯลฯ และมีกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น มโนทัศน์เหล่านี้อาจແผลอยู่ในรูปของเรื่องเล่า พิธีกรรม นิทาน ตำนาน หรือศิลปวัฒนธรรม ผสมผสานกับระบบความเชื่อและศาสนา

หากกล่าวถึงกระบวนการใช้องค์ความรู้ของชุมชนในการเชิงนโยบายหรือปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาและต่อเนื่องนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจว่า อะไร ทำให้เกิดกระบวนการในการดำเนินอยู่และปรับตัวของชุมชน ท่ามกลางความหลากหลายและซับซ้อนของบริบทการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและมหภาค ดังนั้นงานวิจัยนี้ จึงเป็นการค้นหาผลลัพธ์ที่ชุมชนใช้ยึดโยงความสัมพันธ์ในลักษณะของ “ความเป็นชุมชนท้องถิ่นเดียว กัน” เ堺ไว้ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสมมุติฐานเบื้องต้นก่อนการศึกษาว่า สิ่งนั้นคือตัว “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ที่เป็นสำเนียกร่วมของป้าเจกบุคคลและชุมชน

อย่างไรก็ตามกระบวนการทางประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่รักษาอยู่คนเข้าด้วยกันนั้น คงจะไม่สามารถล่าวถึงอย่างลอดอย ๆ โดยปราศจากปฏิบัติการของผู้บุกเบิก ดังนั้นผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์การปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น ผ่านความสัมพันธ์ในการใช้ประโยชน์และการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันของคนในชุมชน โดยเน้นการจัดการทรัพยากรที่เป็นของ “หน้าหมู่” หรือทรัพยากรที่เป็น “สาธารณะ” ของชุมชน¹

ชุมชนเริ่มผ่านแม่น้ำโขงของอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะของการเปลี่ยนแปลงสภาพของชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติสูงมาก มีเงื่อนไขปัจจัยหลายประการ ประการแรก ความเป็นชุมชนชายแดนรอยต่อระหว่างพรมแดน 3 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย ประเทศไทย พม่า และประเทศลาว หรือเรียกว่า “คุ้นคุ้น” สามเหลี่ยมทองคำ และเป็นจุดยุทธศาสตร์หลักด้านความมั่นคงของรัฐบาล ทั้งประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะการถูกระบุให้เป็นเส้นทางผ่านยาเสพติดที่สำคัญของโลก หลังสงครามโลกครั้งที่สองพื้นที่แห่งนี้เป็นแหล่งผลิตและเป็นทางผ่านของยาเสพติดหลายชนิด โดยเฉพาะฝินดิบที่มีแหล่งกำเนิดมาจากประเทศไทย จึงต้องได้รับการเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิด ไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือเอกชน จะต้องระบุชื่อของเมืองเชียงแสนและสามเหลี่ยมทองคำไว้ให้กันท่องเที่ยวได้เลือกเสมอ โดย

¹ ทรัพยากรที่เป็น “ของหน้าหมู่” หรือ “สาธารณะนั้น” ยังไม่มีความชัดเจนในการนิยามหรือให้ความหมาย ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าในมิติของคนในท้องถิ่น ทั้งสองคำมีความหมายแตกต่างกันที่ “ระดับของสิทธิ ตลอดจนกระบวนการในการพิทักษ์สิทธินั้น” เป็นสิ่งที่สำคัญและมีความต่อเนื่องกัน การนิยามหรือให้ความหมายของชุมชนที่มีต่อทรัพยากรสาธารณะไม่ว่ารูปแบบใด นำไปสู่การจัดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์และจัดการกับทรัพยากรต่างกัน และช่วงเวลาที่ต่างขอบเขตของทรัพยากรสาธารณะนั้นมีการขยาย หรือ ลดสภาพลงอย่างไร

ชุมชนเด่นของพื้นที่ อันได้แก่ ความเป็นเมืองโบราณ เป็นแหล่งชุมชนที่สวยงามอันประกอบด้วยพรมแดน 3 ประเทศ และที่สำคัญเรื่องราวเล่าขานของพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำก็เป็นที่ใจซึ้งที่สุดคนต่างก็ต้องการที่จะมาสัมผัสและรับรู้ไว้ในครั้งหนึ่งของชีวิต ดังนั้น才่งประดุจที่หล่อถ่วงชีวิตชีวันตัวเอง ทั้งนักท่องเที่ยวที่มักจะบันทึกภาพไว้เป็นหลักฐาน และกลุ่มเด็กสาวท้องถิ่นที่ย่างเข้าสู่วัยรุ่นสมชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มาเยี่ยมเพื่อผ่านหน้ากากล้าง เรียกเงิน 10 – 15 บาท กับความจริงแท้ของพื้นที่และห้องถินที่พวกเชือสร้างขึ้น ปรากฏการณ์เหล่านี้สร้างงานและรายได้ให้ห้องคนในห้องถินและนายทุนจากภายนอกไม่น้อย ทั้งกิจการร้านค้าเลือดผ้าพื้นเมือง การล่องเรือทางยาน้ำไปชมทศนิยภาพแบบบริมฝั่งโขงบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ เป็นต้น

ก่อนการเลือกพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้นจากผู้เฒ่า 3 – 4 ราย ที่อยู่อาศัยในบริเวณบริมฝั่งแม่น้ำโขงมายาวนานกว่า 70 – 80 ปี พบร่วมกันหลังไปในอดีต เท่าที่จำความได้ดีนั้น แรกเริ่มที่มีผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณบริมฝั่งแม่น้ำโขงที่เป็นแนวราษฎร์ ผ่านจากทิศตะวันตกไปตะวันออก ตั้งแต่บ้านสบรวม(สามเหลี่ยมทองคำหรือเมืองเกี้ยง) ผ่านเขตเมืองเก่า ไปจนถึงบ้านแซว ระยะทางกว่า 20 กิโลเมตร เป็นพื้นที่รากลุ่มบริมฝั่งแม่น้ำโขง เหมาะแก่การเลี้ยงวัวควาย และการเกษตรเพื่อยังชีพ เพาะปลูกโดยเน้นบริโภคและใช้แรงงานสัตว์ ถนนที่ใช้นั้นเป็นเพียงทางคawayเดินเท่านั้น การใช้ทรัพยากริมฝั่งน้ำไม่ว่าจะเป็นที่ดิน แม่น้ำ ผืนป่า สัตว์ป่า และสัตว์น้ำ ก็ถือว่าเป็นสิทธิ์ที่ทุกคนสามารถใช้ได้ โดยมีหัวหน้าหมู่บ้านเป็นผู้นำในการกำหนดข้อตกลงร่วมในการใช้ทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำโขง

รูปธรรมของการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรากชารณะ อาทิ ที่ดิน โดยชุมชนได้แบ่งที่ดินออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ที่นา จะได้จากการผ้าว่างบ้ำแพะ และสามารถปลูกข้าวแบบน้ำฟ้าได้เพียงอย่างเดียว ส่วนน้ำในแม่น้ำใช้สำหรับจับสัตว์น้ำและสัญจรไปมาทางเรือเท่านั้น ท่าริมฝั่งแม่น้ำ มักจะเป็นบริเวณที่ป่าแพะ ลาดชัน แผ้วถางแล้วใช้ปลูกต้นข้อมเพื่อใช้ย้อมผ้า พื้นที่ชายฝั่งแม่น้ำ เป็นแผ่นดินที่ตื้นเขินบริมฝั่งแม่น้ำ ใช้สำหรับการเพาะปลูกพืชผัก อาทิ มะเขือ มันเทศ(มันแก้ว) ยาสูบ เป็นต้น โดยแบ่งออกเป็น 70 กว่าปีคนหนึ่งเล่าว่า “เมื่อก่อนไม่มีพม่า ลาว ไทย គรจะใช้ที่ดินต่างไหนเพื่อเพาะปลูกก็ได้ การขายของป้าก็อุดมสมบูรณ์ พายเรือข้ามไปที่เมืองmom(ฝั่งประเทศไทย) มีทางหวยและหนองไม่มาก” ตัวแบ่งต่างเองกันนั่งเรือข้ามฟากไปใช้พื้นที่ดินบริเวณเมืองmom ฝั่งประเทศไทยเพื่อเพาะปลูกพืชผัก และชุมชนในพื้นที่ยังมีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นด้วยการแต่งงาน

ข้ามผ่านแม่น้ำ โดยเฉพาะผ่านลาวและไทย จนมีอาชญากรรมที่ได้รับความนิยมมากในอดีตเป็นชาติพันธุ์ดังเดิมของไว้เพราะพสมพسانกันมากมาย ทั้งภาษาพูดและระบบบัญญัติรวมประเพณี

ตลอดแนวลำน้ำโขงที่แหล่งพำนัชที่เชียงแสน ผู้คนต่างก็ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้ในการด้านการเกษตรและสัญจรข้ามฝากเพื่อติดต่อค้าขายเป็นหลัก แต่เดิมการจัดการทรัพยากริมฝั่งน้ำยังไม่มีความสัมบูรณ์มากนัก การจับจองที่ดินสามารถทำได้โดยการแผ่ราก ถาง และทำการเพาะปลูกได้เลย เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วเป็นเกล้านาน เจ้าของห้องห้องไม่กลับมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่อีก ผู้อื่นก็สามารถเข้ามาจับจองต่อได้ โดยไม่มีการถือครองแบบสิทธิ์占有 หนึ่งที่ดินของป่าเจกบุคคลดังเช่นป่าจุบัน

หลังอุดมการณ์รัฐชาติได้เผยแพร่ไปทั่วทุกพื้นที่ มีการกำหนดเขตแดนประเทศไทยที่ชัดเจน มีการจัดการพื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติโดยหลักกฎหมายและการเมืองของรัฐ ทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนเริ่มเปลี่ยนแปลง เงื่อนไขสำคัญ คือ หลักกฎหมายระหว่างประเทศและนิยามของรัฐบาลทั้งสามประเทศไทย กระทบต่อระบบความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นอย่างมหาศาล สำหรับผู้คนประเทศไทยดูเหมือนความสัมพันธ์แบบเกษตรดั้งเดิม ที่เน้นการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคนั้น เปลี่ยนไปเมื่อมีหน่วยงานของรัฐเข้าไปตั้งฐานในพื้นที่ โดยเฉพาะหน่วยทหารที่เข้าไปควบคุมดูแลเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ ในช่วงของการขยายตัวของอาณานิคม และระหว่างสังคมโลกที่สอง โดยหน่วยงานของทหารเข้าไปพร้อมกับการเก็บภาษี จากราษฎรชาวเรือนละ 4 บาทต่อปี ทำให้การเพาะปลูกเริ่มที่จะทำเพื่อสำหรับการขายและนำเงินมาเสียภาษีมากขึ้น การจัดการทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำจากเดิมที่ชุมชนเคยใช้และจัดการอย่างอิสระ ไม่ต้องมีองค์กรหรือเงื่อนไขพิเศษใดๆเข้ามายังแหน่ง ต้องมีการปรับเปลี่ยนมากขึ้น กล่าวคือ การใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรส่วนใหญ่ ต้องดำเนินไปภายใต้กฎหมายของรัฐไทย แม้ว่าคำนึงในการกำหนดใช้และจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นลดลง แต่ก็มิได้เป็นแบบเบ็ดเตล็ดขาด เพราะการเข้าไปแทรกแซงของรัฐจะเน้นที่ความมั่นคงของประเทศไทย ส่วนการควบคุมการใช้และจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นประเด็นรอง จึงปรากฏว่าหลาย ๆ ชุมชนในท้องถิ่นແสนนี้ยังคงใช้และกำหนดกฎหมายที่ตนเองที่ชุมชน ในขั้นมาใช้ได้ หากแต่อาจจะขาดความเป็นอิสระดังเดิม

การเข้าไปแทรกแซงระบบความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น นอกจากภาควัฒนธรรมแล้วยังมีส่วนของภาคเอกชนและทุนจากการภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีกลุ่มทุนจากกรุงเทพฯ ที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำขึ้น ซึ่งต้นทศวรรษที่ 30 การซื้อขายที่ดินเกิดขึ้นอย่างมาก

และรวดเร็ว ซึ่งหลักกฎหมายของรัฐเชือประยุชนให้อย่างเต็มที่ พื้นที่รวมผู้บังแห่งกษัตริย์เป็น โรงเรียนชั้นหนึ่ง กษัตริย์เป็นร้านค้าเรียงราย ห้างสรรพสินค้า(จำหน่ายของฝาก) การสร้างท่าเรือสินค้าเอกชน หรือแม้กระทั่งบ่อนการพนัน ทำให้ “พื้นที่รวมผู้บัง” เวิ่มมีการใช้ประยุชนและให้คุณค่าความหมายที่หลากหลาย ขัดเจนที่สุดคือ เปลี่ยนจากพื้นที่การเกษตรมาเป็นที่ท่องเที่ยวและบริการ

รูปแบบของการเทรกแซงท้องถิ่นของรัฐ นอกจากการเข้าไปร่วมใช้ทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ยังมีการเข้าไปรื้อฟื้นและเน้นความสำคัญของเมืองเชียงแสน ในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ของชาติ ที่เชื่อมโยงนับตั้งแต่รัฐล้านนาจนถึงรัฐชาติไทยในปัจจุบัน อันเป็นการพยายามเข้าไปบุกเล่าและถ่ายทอดประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นโดยคนภายนอก ซึ่งบางส่วนแปลกแยกจะระบบคิดความเชื่อ โลกทัศน์ ไปจากมิติของคนท้องถิ่น โดยเฉพาะการกล่าวถึงบุคคลที่เป็นชนชั้นปักษ์ของประวัติศาสตร์ชุดดังกล่าวพยายามที่จะเชื่อมโยงชุมชนท้องถิ่น ให้เข้าไปแทรกอยู่ในพัฒนาการประวัติศาสตร์ชาติที่เน้นความเชื่อมโยงและต่อเนื่อง บางกลุ่มได้ยังไงไปถึงหลักฐานโบราณคดีที่มีอายุนานกว่าปีก่อนประวัติศาสตร์ โดยจากการสัมภาษณ์เบื้องต้น เนื้อหาสารที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนแถบนี้ กลับเป็นเรื่องราวที่ผูกโยงเข้ากับความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับพุทธศาสนา หากมองประวัติศาสตร์ว่าเป็นกระบวนการก่อร่างสร้างใหม่ทางวัฒนธรรม ผู้ที่บุกเล่าในเรื่องราวต่างๆ นั้นเลือกเล่าและบันทึกอย่างมีเป้าประสงค์ การเข้าไปซ่อนทับกันของประวัติศาสตร์รัฐชาติกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ย่อมนำไปสู่การต่อต้าน และช่วงชิงกัน ทั้งในระดับที่ปรากฏความขัดแย้งรุนแรง และระดับที่ซุกซ่อนอยู่ภายใต้ระบบสัญลักษณ์ต่างๆ

ชุมชนท้องถิ่นไทยที่ดำรงอยู่ภายใต้อำนาจปักษ์ของรัฐ ในลักษณะที่รัฐพยายามดึงเขาระบบการจัดการทุกสิ่งทุกอย่างไปจากชุมชน แม้กระทั่งกระบวนการกล่อมเกลาคนรุ่นใหม่ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้นั้น ก็ต้องผ่านระบบการศึกษาที่จัดขึ้นโดยรัฐ พัฒนาการทางความคิดและประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นที่หล่อหลอมมาอย่างวนวน ก็ไม่สามารถที่จะถ่ายทอดสู่ลูกหลานได้อย่างเต็มที่ หรือบางครั้งคนท้องถิ่นรุ่นปัจจุบันเองเกิดความสับสนและไม่สามารถลึกซึ้งอันถิ่นอดีต หรือที่มาของตนเองได้ เนื่องจากสิ่งที่เป็นประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น ถูกกลบด้วยประวัติศาสตร์รัฐชาติของไทย ที่เน้นการอธิบายความเป็นมาของคนในฐานะ “ราชภูมิของส่วนราชการ” เมื่อว่าในประวัติศาสตร์รัฐชาติบางครั้งอาจจะมีการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นอยู่บ้าง

แต่ก็เป็นเพียงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับเรื่องราวของราชวงศ์หรือผู้นำทางการเมือง ไม่ใช่เรื่องของชุมชนหรือท้องถิ่นโดยแท้

คนในชุมชนไทยโบราณ มีความเคารพต่อธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง พิธีกรรมที่บัดพลีแก่เทพเทพเจ้าแม่ เจ้าพ่อ และผีทั้งหลาย เป็นเงื่อนไขสำคัญก่อนที่เข้าจะจัดการกับธรรมชาติ เมื่อคนจะตัดต้นไม้ใหญ่มาสร้างเสาเรือน จะทำนา จะเก็บเกี่ยว ฯลฯ ล้วนมีพิธีกรรมเพื่อแสดงจิตสำนึกรักษาต้นไม้ให้คงอยู่ เช่น การคงอยู่ของชุมชนท้องถิ่นนั้น ความสัมพันธ์ที่กลมเกลียวเป็นสิ่งที่จำเป็น วัฒนธรรมที่เน้นความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแผ่กันของชุมชน ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและการนับถือผู้อาวุโส ความเป็นชุมชนที่มีลักษณะเน้นความเสมอภาค ส่วนหนึ่งเป็นเพราะฐานทางเศรษฐกิจที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ด้านอุดมการณ์การฟื้นฟูหรือเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน ควรถ่ายทอดความรู้จักตนของชุมชน นั่นคือการรู้จักข้อเด่นและด้อยของตนเอง (อ่านที่ 2542) โดยสิ่งที่ยึดโยงความสัมพันธ์และคงความเป็นชุมชนให้อยู่ได้อย่างต่อเนื่อง คือประวัติศาสตร์ที่สะท้อนตัวตนของคนในท้องถิ่น และนิมนานาไปสู่การมีจิตสำนึกร่วมของความเป็นชุมชนท้องถิ่นนั้น

กล่าวโดยสรุปผู้วิจัยสนใจศึกษา เนื้อหาสาระหรือตัวกลไกที่ใช้ในการถ่ายทอดเรื่องราวของคนท้องถิ่น ว่าถูกชูกษอนและปรับเปลี่ยนความหมายอย่างไรในแต่ละยุคสมัย เชื่อมโยงอย่างไร กับประวัติศาสตร์รัฐชาติ และกลุ่มคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งขนาดและจำนวนของผู้คนที่เข้ามาร่วมใช้และจัดการทรัพยากรสากล ภาระ การเพิ่มหรือลดจำนวนของผู้ที่มาร่วมใช้ทรัพยากรสากลนั้น เงื่อนไขเวลาและบริบทแวดล้อมมีส่วนสำคัญอย่างไร และแต่ละช่วงเวลานั้น ตัวทรัพยากรสากลนี้มีการปรับเปลี่ยนไปอย่างไรบ้าง (ในลักษณะของการนิยามขอบเขตความหมายของทรัพยากรสากลนั้น) และเมื่อความหลากหลายของผู้คนนำไปสู่ความขัดแย้ง ชุมชนใช้กลไกทางวัฒนธรรมหรือมิติของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาใช้ในการขัดความขัดแย้งหรืออ้างอิงเพื่อสร้างความชอบธรรมของท้องถิ่นอย่างไร

อันจะปรากฏให้เห็นรูปธรรมของการใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นแกนหลักของความสัมพันธ์ และประการสำคัญการถ่ายทอดเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นที่มีอย่างต่อเนื่อง น่าจะก่อให้เกิดจินตนาการของความเป็นสมาชิกชุมชนร่วมกัน หรือมีจิตสำนึกร่วมของความเป็นชุมชนได้

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

- (1) เพื่อศึกษาวิวัฒนาการการสร้างความหมายและชุดคำอธิบายของท้องถิ่นที่มีต่อการใช้และจัดการทรัพยากรสานรากอนโน้มผึ้งแม่น้ำโขง ในมิติทางประวัติศาสตร์ของชุมชน
- (2) เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจมิติทางการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กับประวัติศาสตร์ชุดอื่นๆ ที่สร้างจากภายนอกชุมชน พิจารณาการซ่อนทับและคาดคะเนภัยภันของเรื่องราวประวัติศาสตร์ในแต่ละชุด อันจะสะท้อนถึงความสับซับซ้อนของกระบวนการสร้าง บอกเล่า และถ่ายทอดประวัติศาสตร์ในแบบของตน ผ่านพื้นที่ของการมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรสานรากอนโน้มผึ้งเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัต
- (3) เพื่อศึกษาและเอื้อโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมรื้อฟื้น เรียนรู้ และทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในฐานะเกณฑ์ทางที่ยึดโยงความสัมพันธ์ของคนชุมชน อันก่อเกิดการเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนาเป็นองค์ความรู้ที่นำไปสู่ “ผลังของชุมชน” สำหรับเชิญหน้ากับปัญหาหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง

1.3 กรอบแนวคิดและประเด็นคำถามในการวิจัย

(1) กรอบคิดในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้จะเป็นการศึกษาพัฒนาการประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ผ่านการทำหนดเรื่องราวด้วยคนในชุมชนเป็นหลัก โดยมีกรอบของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีผู้บุกเบิกไว้หลายชิ้น งานของนิดา สาระยา(2539) ได้แบ่งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นออกเป็น 2 นัย ได้แก่ นัยแรก ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ต้องเน้นการมองประวัติศาสตร์โดยผ่านสายตาและทัศนะของในชุมชน และ นัยที่สองการมองประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านระบบการเมือง

ผู้วิจัยได้เน้นและให้ความสำคัญกับนัยแรกของกรอบอธิบายข้างต้น โดยจะมองว่าท้องถิ่นที่ทำการศึกษานั้น มิใช่ศูนย์กลางทางการเมืองแห่งใดแห่งหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นการมองประวัติศาสตร์จากเบื้องล่าง ซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทัศนคติ ความคิด ของคน มากกว่าการจารึกเป็นเหตุการณ์ไว้ในประวัติศาสตร์ ชาวบ้านอาจจะแสดงออกถึงตัวตนในทางประวัติศาสตร์ผ่านการเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน หรือศิลปวัฒนธรรมต่างๆ และจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา Jarvis หรือเรื่องบอกเล่าในอดีต สมัยต่อมาอาจจะได้รับการตีความ

เสียใหม่ ดังนั้นประวัติศาสตร์จึงเป็นข้อมูลสำคัญที่สะท้อนพัฒนาการทางความคิดของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ในมุมมองของธิดา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต(living history) เคลื่อนไหวอยู่เสมอ ซึ่งผู้วิจัยเองก็ตระหนักระลึกและเห็นคล้าย

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยในครั้งนี้แม้จะเป็นการพยายามอธิบายประวัติศาสตร์ผ่านมุมมองของชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ แต่ในช่วงเริ่มต้นการศึกษา ได้อาศัยแนวคิดพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ควบคู่ไปกับแนวทางการศึกษาด้านมนุษยวิทยาและสังคมวิทยา ที่เกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจระบบคิดและการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน アナนท์ กานูจนพันธุ์(เพิงอ้าง) นำเสนอด้วยแนวทางการศึกษาเชิงวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ ไว้อย่างน่าสนใจ 4 แนวทาง ดังนี้

(1) แนวทางการศึกษาการจัดการทรัพยากรในเชิงอรรถประโยชน์

ตั้งอยู่บนฐานความคิดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เน้นความเข้าใจระบบเศรษฐกิจชาติ จาgemumมองวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ มักจะแยกศึกษาธรรมชาติเฉพาะในด้านที่เป็นรูปธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ขณะเดียวกันมองข้ามความหมายของธรรมชาติในด้านจิตใจ วัฒนธรรมและสังคม แนวคิดนี้มองธรรมชาติในฐานะของทรัพยากรที่เป็นพื้นฐานความต้องการของมนุษย์ และมนุษย์สามารถแสวงหาผลประโยชน์และควบคุมได้ด้วยเทคโนโลยี

(2) แนวทางการศึกษาการจัดการทรัพยากรในเชิงนิเวศวัฒนธรรม

เป็นการจัดการทรัพยากรในเชิงจิตสำนึก มีพื้นฐานวิธีคิดแบบบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม ไม่เห็นด้วยกับการมองสภาพแวดล้อมหรือทรัพยากรออกจากระบบสังคมและความสัมพันธ์ของมนุษย์อย่างเด็ดขาด พยายามทำความเข้าใจสภาพความเป็นจริงของทั้งสองส่วน ซึ่งถือว่ามีปฏิสัมพันธ์กันอย่าง слับซับซ้อน ภายใตเงื่อนไขของพื้นที่เฉพาะที่ได้ที่หนึ่ง โดยมองว่าในระบบเศรษฐกิจต่างหากหลาย ชุมชนมีจิตสำนึกทางวัฒนธรรมและเหตุผลของท้องถิ่นแตกต่างกันไป และสำนึknั้นทำหน้าที่เป็นเสมือนกลไกการปรับตัวมนุษย์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อรักษาดุลยภาพและความมั่นคงของการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างต่อเนื่องระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ดังนั้น ทรัพยากรตามแนวคิดนี้ จึงไม่ใช่ฐานของการแสวงหาประโยชน์เท่านั้น แต่มีนัยเชิงจิตสำนึกทางวัฒนธรรม และมองวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หมายรวมถึงระบบความคิด จิตสำนึกระบบศีลธรรม

จักราชวิทยา ระบบคุณค่า และพฤติกรรม ซึ่งมักจะแสดงออกผ่านการจัดการทรัพยากร เชิงองค์กรและการจัดการอย่างเป็นระบบของชุมชน

(3) แนวทางการศึกษาการจัดการทรัพยากรในเชิงสถาบัน

มีแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับระหว่างธรรมชาติกับระบบสังคมของมนุษย์ คล้ายกับแนวทางที่(2) แต่จะให้ความสำคัญเพิ่มเติมในเรื่องของการจัดการด้านความสัมพันธ์เชิงสถาบัน ไม่ผูกติดอยู่กับหน่วยของชุมชน คำตามที่ใช้ในแนวทางนี้จะไม่จำกัดอยู่เพียงการทำความเข้าใจ การปรับตัวของชุมชนเท่านั้น แต่จะก้าวข้ามความเป็นพื้นที่ชุมชนไปยังส่วนที่มองว่ากลไกการจัดการทรัพยากรเชิงสถาบันนั้น ก่อตัวขึ้นมาด้วยบริบทหรือเงื่อนไขอย่างไร ตามนัยแล้วจะค่อนข้างปฏิเสธแนวคิดแบบชุมชนนิยม ที่มักจะให้ความสำคัญกับชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคม แต่จะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงช้อน ที่ไม่ผูกขาดกับหน่วยใดหน่วยหนึ่ง การจัดการทรัพยากรถือว่าเป็นการจัดการร่วมกันขององค์กร(ห้องรัฐ เอกชน และชุมชน)

(4) แนวทางการศึกษาการจัดการทรัพยากรในเชิงความสัมพันธ์ของอำนาจ

มีสมมติฐานสำคัญว่า การจัดการทรัพยากรของชุมชนนั้น ตั้งอยู่บนฐานความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหลือมลักษัน มีความขัดแย้งและการกีดกันการเข้าไปร่วมใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรของคนกลุ่มต่างๆ แนวคิดนี้มองว่าปัญหาการจัดการทรัพยากรอยู่ที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ไม่ได้เกิดขึ้นในเรื่องไข่เฉพาะที่หน่วยใดหน่วยหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นจึงให้ความสำคัญกับการวิพากษ์วิจารณ์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่มีความ слับซับซ้อน และมีความแตกต่างหลากหลาย โดยมองเชื่อมโยงกันระหว่างเรื่องไข่ 3 ประการ คือ บริการแก่ ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง เช่นเศรษฐกิจการเมืองของการใช้อำนาจ บริการที่สอง ความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกันระหว่างอำนาจ และสิทธิการเข้าถึงทรัพยากร และบริการที่สาม ความสัมพันธ์ด้านความเคลื่อนไหวของอำนาจ ที่เห็นได้จากการท่องเที่ยว และการสร้าง การนิยามความหมาย พร้อมทั้งการต่อรองเกี่ยวกับความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เน้นแนวทางการศึกษาในลักษณะที่ (2) ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับระบบความคิด จิตสำนึก ระบบศีลธรรม จักราชวิทยา และระบบคุณค่าต่างของมนุษย์เป็นสำคัญ โดยมองการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับระบบความคิดเบื้องหลังของมนุษย์ และให้ความสำคัญมิติทางประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กัน ใน 2 ส่วน ได้แก่ “ชุมชน” กับ “ทรัพยากรสาธารณะ”

ซึ่งจะเป็นการทำความเข้าใจถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์ กับ ทรัพยากรสารานะนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีเงื่อนไขแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ของชุมชนมีความ слับซับซ้อนยิ่งขึ้น อาทิ การเข้ามาแทรกแซงของรัฐและทุนอย่างเข้มข้น ซึ่งแน่นอนระบบคุณค่าต่างๆ ที่ชุมชนกำหนดขึ้นแล้วใช่ว่ามีกัน จะต้องถูกกระทบและเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยตามแต่บริบท

ผู้วิจัยเชื่อว่าความสัมพันธ์ในลักษณะของชุมชนท้องถิ่นยังคงอยู่ แต่จะมีความยืดหยุ่น และสามารถปรับตัวกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งระดับความสามารถหรือศักยภาพในการปรับตัวของแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขเฉพาะของแต่ละแห่ง และประการที่สำคัญจะต้องมีกลไกบางอย่างที่จะทำหน้าที่สืบทอดและรักษาอุดมการณ์ของการรวมหมู่ หรือคงสภาพความสัมพันธ์แบบชุมชนเอาไว้ได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน

จากข้อมูลตีรูปของงานศึกษาที่มองว่า “ความเป็นชุมชน” ดำรงอยู่ได้ด้วยกลไกการสืบทอดอุดมการณ์รวมหมู่ ผ่านการบอกเล่าพัฒนาการของชุมชนหรือเรียกว่าประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น และตัวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนี้เอง สามารถปรับเปลี่ยนได้เพื่อความเหมาะสมสมสอดคล้องกับสถานการณ์ ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จึงไม่ใช่การบันทึกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตของชุมชนเท่านั้น หากแต่เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในชุมชน นเน้นการทำความเข้าใจระบบคิดเบื้องหลังของการเลือกจดจำ เลือกถ่ายทอด หรือบอกเล่าแก่ผู้อื่น ผู้วิจัยมองว่าการเลือกจำหรือเลือกบอกเล่าของคนในชุมชนนั้น มิได้เรื่องเหตุผล แต่เป็นการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐ ทุน หรืออิทธิพลอื่นๆ ที่มาจากการชุมชน มิใช่เป็นเพียงความสัมพันธ์รวมหมู่หรือความเป็นชุมชนนั้นๆ スタイルไปโดยตัวมันเอง

โดยผู้วิจัยเลือกศึกษาพัฒนาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่เกี่ยวนโยบายกับการใช้และจัดการทรัพยากรชุมชนชาติ เพราะถือว่าทรัพยากรชุมชนชาติเป็นส่วนสำคัญในวิถีการผลิตของชุมชนไทย มากับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเลือกศึกษาทรัพยากรที่เป็นของหน้าหมู่หรือของสาหรับนະ จะสามารถมองเห็นรูปธรรมของความสัมพันธ์แบบชุมชน ผ่านกฎหมาย หรือระบบคุณค่าต่างๆ ที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นมา และในภาคปฏิบัติการณ์ของระบบคิดผ่านใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรร่วมกัน

(2) คำาณในการวิจัย

งานวิจัยมีเป้าประสงค์ที่จะหาคำอธิบายและความสัมพันธ์เกี่ยวกับสำนักทางประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่น และการใช้สำนักนั้นในการต่อสู้หรือปรับตัวเพื่อ抵抗อยู่ทางกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของชุมชนและสังคมวงกว้าง ผ่านรูปธรรมในการจัดการทรัพยากรสานะที่ส่งท่อน้ำดิบและประับการณ์ของท้องถิ่น ทั้งการจัดสรุหรือแบ่งส่วนเพื่อใช้ประโยชน์และดูแลทรัพยากรสานะร่วมฝั่งแม่น้ำโขง ตลอดจนการขัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการร่วมใช้ทรัพยากรของคนหลายกลุ่ม โดยให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นแกนกลางของความเป็นชุมชนท้องถิ่น และมีบทบาทสำคัญในการก่อรูปและดำรงอยู่ของจิตสำนึกร่วมชุมชนที่จะนำไปสู่การเชื่อมหน้ากับการเปลี่ยนแปลงทั้งระดับท้องถิ่น และโครงสร้างของรัฐหรือทุน โดยมีคำาณในการวิจัยดังนี้

(1) ประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่นหมายถึงอะไร และมีคุณค่าความหมายอย่างไร สำนักทางประวัติศาสตร์ภายใต้ระบบคิดของชุมชนท้องถิ่นดำรงอยู่ และปรับเปลี่ยนอย่างไร กลไกในการถ่ายทอดและสืบที่ยึดโยงให้สำนักนั้นยังคงอยู่คืออะไร ภายใต้บริบทการเปลี่ยนผ่าน ทั้งที่เกี่ยวนেื่องจากปัจจัยภายในของชุมชนท้องถิ่น และที่สัมพันธ์กับโครงสร้างหรือเงื่อนไขจากภายนอก

(2) เนื้อหาของประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ในขอบเขตของความสัมพันธ์ในการจัดการทรัพยากรสานะคืออะไร มีส่วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุดอื่น ๆ หรือประวัติศาสตร์รัฐชาติอย่างไร และภายใต้บริบทของความสัมพันธ์กับโครงสร้างรัฐและทุน ช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลง ขนาดและความหลากหลายของกลุ่มคนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง มีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาหนึ่งอย่างไร

(3) ชุมชนท้องถิ่นใช้ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นในการต่อสู้ ต่อรอง หรือเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน ตลอดจนอ้างอิงความเป็นชุมชนท้องถิ่นนั้นอย่างไร (ทั้งเพื่ออ้างความชอบธรรมในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและขัดความขัดแย้งต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน)

(3) ขอบเขตและประเด็นการศึกษา

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาการบอกรเล่าประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่นเชียงแสน ที่สัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำโขง อันได้แก่ ที่ดิน แม่น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ตลอดจนการนิยามหรือให้คุณค่าแก่ความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ เมืองโบราณ หรือเมืองแห่งการท่องเที่ยว ที่

เกี่ยวเนื่องกับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบและระบบการใช้และจัดการทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำในอันเป็นฐานการผลิตเดิมของชุมชน โดยมีประเด็นการวิจัยหลัก ดังนี้

(1) พัฒนาการของการใช้ทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำในสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตริมฝั่งแม่น้ำ ในชุมชน² นับแต่ ยุคที่มีอาชีพหลักเกษตรกรรมที่ไปมาหาสู่กันแบบชุมชนโดยปราศจากแนวคิดแบบรัฐชาติ หรือสิทธิการถือครองในทรัพย์สินแบบตัวต่อตัว ยุคต่อมา มีการอพยพเข้าสู่พื้นที่สามเหลี่ยมทองคำของชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะผู้อพยพจากภัยสงครามจากทางตอนใต้ของประเทศจีน เข้ามาทำการปลูกผัก จนทำให้พื้นที่แห่งนี้กลายมาเป็นทางผ่านของน้ำและเยโรอิน สูญภัยภาคอื่นๆ จนถึงยุคแห่งการล่าอาณา尼คม และมีการปักเขตพรอมแดนประเทศระหว่างอาณาจักรไทยกับ ประเทศเจ้าอาณา尼คอมทั้งรัฐบาลอังกฤษที่ครอบครองประเทศพม่า และรัฐบาลฝรั่งเศสที่ครอบครองประเทศลาว จนกระทั่ง 40 ปีย้อนหลังที่มีกระแสการพัฒนาของรัฐไทยเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าวอย่างเข้มข้น ทั้งเหตุผลของความมั่นคงของประเทศ การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการพัฒนาเป็นเมืองท่าสินค้าที่สำคัญ ซึ่งพร้อมดำเนินเรียงแสนเป็นหนึ่งในเมืองท่าสำคัญที่รัฐไทยให้ความสำคัญ(ดวงจันทร์, 2535) จนกระทั่งสภาพการณ์ปัจจุบันของการใช้ทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำในสัมพันธ์กับชุมชนผู้เข้าไปใช้ประโยชน์ ที่มีความหลากหลายและซับซ้อน ทั้งกลุ่มคนผู้เข้าไปใช้ประโยชน์ และกลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เข้าไปข้างการสิทธิในการจัดการกับทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน กลุ่มทุน และกลุ่มคนที่เป็นทั้งผู้อาศัยมาแต่เดิมและอพยพเข้ามาทางผู้นำประเทศเพื่อนบ้านอย่างต่อเนื่อง และสุดท้ายคำอธิบายเกี่ยวกับ “ทรัพยากริมฝั่งแม่น้ำ” ของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในแต่ละช่วงเวลาและเงื่อนไขบริบทต่างๆ

(2) การบอกรเล่าประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงตาม เนื่องไขหรือปัจจัยทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยเน้นการบอกรเล่าประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่นเอง ส่วนจะสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ชุมชนอื่นๆ เช่น ประวัติศาสตร์เชียงแสน(ทั้งในกรุงครา หรือหิรัญเงินยาง จนถึงการเข้ารวมกับรัฐล้านนา และรัฐไทย) การเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ของชุมชนผู้เป็นลูกหลานของปู่เจ้าชาวจาก หรือท้าวสุ่นเงือง เป็นต้น

² โดยผู้วิจัยจะสร้างกรอบคำถามนำก่อน ซึ่งอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ หากระหว่างการสัมภาษณ์ข้อมูล พบว่าคนในชุมชนไม่ได้จัดแบ่งช่วงและเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงดังที่ผู้วิจัยกำหนดไว้

(3) พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของการเล่าประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของแต่ละช่วงเวลา และกลุ่มคนที่เข้าไปใช้ทรัพยากรสาธารณะร่วม เริ่มจากการใช้ความหมายและคำอธิบายเกี่ยวกับทรัพยากรสาธารณะของคนในท้องถิ่น ตลอดจนถึงการใช้คำหรือสัญลักษณ์ ใน การสื่อถึงการจำกัดการถือครองและใช้ประโยชน์จากสิ่งที่เป็นสาธารณะ โดยในงานชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรสาธารณะริมฝั่งแม่น้ำโขง ตามรูปแบบความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้เงื่อนไขบริบทที่แตกต่างกันไป ทั้งวิถีชีวิตและการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก

(4) การศึกษาความสัมพันธ์ ผสมผสาน การควบคุม เกี่ยว และความขัดแย้งกันของประวัติศาสตร์ชุดต่างๆ ทั้งประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์รัฐชาติ หรืออื่นๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กันในพื้นที่ของทรัพยากรสาธารณะริมฝั่งแม่น้ำโขง

(5) มองประวัติศาสตร์เพื่อสะท้อนถึงพัฒนาการของการทำอยู่ การเชิงปัญหาและการปรับตัวของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการเลือกหยิบใช้ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ในเวทีของการต่อสู้ ต่อรอง หรืออธิบายตัวตนของชุมชน ในพื้นที่ของปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก หรือชุดความคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้และจัดการ อันจะนำไปสู่การคงไว้ซึ่งสิทธิของชุมชน ทั้งระดับของการใช้ การจัดการตามแบบของชุมชน ตลอดจนกระบวนการหรือกลไกที่ชุมชนใช้ในการอ้างความชอบธรรมในสิทธิดังกล่าว

1.4 พื้นที่และวิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยพยายามที่จะให้เป็นการร่วมกันเขียน “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” โดยผู้คนที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นสำคัญ ดังนั้นกระบวนการศึกษาและขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล จึงดำเนินไปพร้อมกับการร่วมกำหนดประเด็นที่จะศึกษาระหว่างคณะผู้วิจัย และพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือข้าราชการอาวุโสทั้งที่เป็นคนท้องถิ่นและมาจากที่อื่น แต่เข้ามาตั้ง根柢ที่เชียงแสน โดยกระบวนการวิจัยนั้นสามารถที่จะสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของผู้คนท้องถิ่นที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน เนพะอย่างยิ่งผู้เฒ่าผู้แก่ที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตมาหลายสิบปี บางคนมีชีวิตร่วมอยู่ในระหว่างการอพยพโยกย้ายชุมชน บางคนศึกษาและรับรวมข้อมูลเกี่ยวกับเชียงแสนในเสี้ยวนุ่มที่ตนเองสนใจ เช่น พระสงฆ์ที่สนใจเรื่องราวประวัติศาสตร์ กลุ่มผู้ที่อยู่ในสายตระกูลเชื้อเจ็ดตน ซึ่งเป็นนามสกุลที่สืบทอดมาจากการสายสัมพันธ์เครือญาติของเจ้านายฝ่ายเหนือของอาณาจักรล้านนา

หรือข้าราชการเกษตรฯและข้าราชการอาชุสิทีรวมตัวกันในนามของสภากาแฟนด์รวมเชียงแสน เป็นต้น

คณะกรรมการได้เลือกพื้นที่ศึกษาที่เป็นชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง ในเขตตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จำนวน 3 ชุมชน ที่มีความแตกต่างกันทั้งประวัติการก่อตั้งชุมชน ชาติพันธุ์หลักของชุมชน และวิถีชีวิตของผู้คนนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน ได้แก่

- (1) ชุมชนเวียงเก่าอันเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านเวียงเหนือ และเวียงใต้ เป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการ การค้าชายและท่าเรือ
- (2) ชุมชนบ้านสบรวม เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำ เป็นพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวที่สำคัญของเชียงราย ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนไทยใหญ่
- (3) ชุมชนบ้านสบคำ เป็นพื้นที่ลุ่มบริเวณปากแม่น้ำคำ และอยู่ใกล้กับปากแม่น้ำกก ที่แหล่งสูบน้ำโขง ทำการเกษตรอย่างเข้มข้น ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวลาวที่อพยพมาจากแขวงไซบุรี

คณะกรรมการได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เป็นหลัก ทั้งในเชิงข้อเท็จจริงของชุมชน ประสบการณ์ชีวิตของผู้คน ทัศนะคติของผู้คนห้องถินที่มีต่อเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนห้องถินทั้งในอดีตและปัจจุบัน ตลอดจนเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในการประชุม การประกอบพิธีกรรม การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ฯลฯ นอกจากนี้ยังจัดเวลาที่เสวนานิพัทธ์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประเด็นศึกษาระหว่างผู้วิจัย กับผู้ร่วมวิจัยทั้งที่เป็นผู้ให้ข้อมูลและผู้ที่สนใจในประเด็นของการศึกษา และเป็นโอกาสที่ผู้ร่วมเสนาจากห้อง 3 ชุมชนหลักได้มารับประแลกเปลี่ยน ตลอดจนร่วมรื้อฟื้น ถกเถียง และร่วมกันนำเสนอภาพของอดีต ในมุมมองที่แตกต่างกันไปตามแต่การเลือกจุดที่หรือเลือกบอกเล่าของผู้ร่วมประชุม บางส่วนเหตุการณ์อาจจะลืมเลือนไปบ้างแล้ว แต่ก็ได้รับการกระตุ้นจากการเสนาการก็เกิดความสนใจขึ้นอีกครั้งได้

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) กระบวนการวิจัยสามารถสนับสนุนให้ชุมชนเรียนรู้ถึงพัฒนาการของชุมชน เกิดสำนึกร่วมของความเป็นชุมชน ผ่านการรับรู้ รื้อฟื้น และถ่ายทอดประวัติศาสตร์ของห้องถิน ในรูป

แบบที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดสร้าง ให้คุณค่าความหมาย และกำหนดกลไกในการสืบทอดความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ได้ ผ่านรูปธรรมการมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์และจัดการทัวร์พยากรณ์สาธารณะของชุมชน

- (2) ชุมชนสามารถนำเอาองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ไปใช้เพื่อต่อรองและต่อสู้กับพลังอำนาจนอกชุมชน อาทิ อำนาจจารชีฟ ทุน และกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนสามารถปรับตัวได้กับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัต
- (3) เกิดองค์ความรู้ใหม่ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่สามารถสะท้อนวิธีคิด และการมองโลกมองชีวิตของคนท้องถิ่น และสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดความสัมพันธ์หรือขัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ทั้งในและนอกชุมชน
- (4) องค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ได้จากการวิจัย สามารถพัฒนาไปสู่การจัดทำหลักสูตร ว่าด้วยการก่อพลังชุมชนจากจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ หรือบทบาทขององค์ความรู้ท้องถิ่นกับการจัดการทัวร์พยากรณ์ ได้ในอนาคต

ดังนั้น ในกระบวนการศึกษาค้นคว้าจัดทำ ได้เลือกพื้นที่ศึกษาใน 3 ชุมชน ที่มีทั้งความเหมือนและแตกต่าง มีทั้งการผนวกกลืนและแบ่งแยกกันตามชาติพันธุ์ดังที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งจากรายงานความก้าวหน้าในระยะแรกนั้น ได้แบ่งเป็น 3 ชุมชน ตามลักษณะความสัมพันธ์บนฐานการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในระยะที่สองค้นคว้าจัดทำ พบว่า การจัดระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ข้อนทับไปกับความแตกต่างทางชาติพันธุ์ด้วย และสิ่งที่เป็น “สาธารณะ” หรือ “หน้าหมู่” ซึ่งประกอบด้วยสิ่งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นดังที่กล่าวมาข้างต้น แนวทางของ การศึกษา คณานุวิจัยได้ยึดเอาประเด็นที่คนในท้องถิ่นสนใจและให้ความสำคัญเป็นหลัก อันได้แก่ การอธิบายอดีตหรือประวัติศาสตร์ของตนเองและชุมชนผ่านวัฒนธรรมย่อยของท้องถิ่นและความเป็นชาติพันธุ์ วิถีชีวิต(อันหมายถึงการผลิต การดำเนินชีวิตทั้งร่างกายและสังคม) ที่สัมพันธ์กับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์ของชุมชนริมฝั่งโขง: พัฒนาการและการปรับตัว

เมื่อกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คนท้องถิ่นมักจะนึกย้อนกลับไปถึงเรื่องราวในอดีต ใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก ประวัติศาสตร์ของบ้านและเมืองที่มีผู้ดั้งเดิมที่ไว้ ในรูปแบบเอกสาร ต่าง ๆ ได้แก่ ตำนาน พงศาวดาร ปั๊บสา ฯลฯ โดยส่วนใหญ่แล้วจะเคยพบเห็นและรับรู้เรื่องราว เหล่านี้ผ่านกันที่เทคโนโลยี หรือ “ธรรม” ซึ่งหมายความโดยศึกษาและเทคนามีครั้งที่เคยบัวเป็นพระ และอีกส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสารในส่วนของราชการ สถาบันการศึกษา หรือบาง เรื่องราวมีผู้ร่วมและพิมพ์ขึ้นภายหลัง ทั้งโดยคนในท้องถิ่นเองและบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก และ ลักษณะที่สอง เรื่องราวในอดีตของผู้คนและชุมชนนับตั้งแต่การอพยพครัวเรือนเข้าอยู่ การดำรงชีวิตทั้งการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หาของป่า และการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ระหว่างชุมชน ตลอดจนภาระของสมครามและการเปลี่ยนแปลงทางบริบทการเมืองการปกครอง ของท้องถิ่น ทั้งนี้สามารถสืบย้อนกลับไปได้ 1 – 2 ชั่วอายุคน บอกเล่าจะเป็นไปในเชิงพัฒนาการ ของชุมชนที่มีความแตกต่างระหว่างอดีตและปัจจุบัน มีการแบ่งชั้นของปรากฏการณ์อย่างชัดเจน อาทิ การบอกเล่าถึงอดีตที่มีชีวิตอยู่อย่างลำบากแต่มีความสุข ชุมชนสามารถจัดการกับความชัด แจ้งและระบบความสัมพันธ์ภายในได้เอง กับ ชีวิตปัจจุบันที่ต้องดิ้นรนและแข่งขันกันอย่าง กระแทก ซึ่งชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถที่จะจัดการระบบความสัมพันธ์และวิถีชีวิตได้เองอย่าง เปิดเสรีๆ

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางบริบทและเงื่อนไขที่ชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถจัดการกับปัญหาและการเปลี่ยนแปลงได้โดยลำพัง เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ) เข้ามาอย่างรวดเร็ว และมีรูปแบบที่แตกต่างกัน กัน หากไม่พยายามเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดเข้ากับด้วยกันแล้วนั้น เกิดคำถามขึ้นว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ที่โครงการวิจัยคาดหวังว่าจะนำไปสู่การค้นพบแกนหลักหรือสิ่งที่จะร้อยรัดความสัมพันธ์ของผู้คนให้เกิด “พลังชุมชน” เพื่อที่จะเผชิญกับปัญหาและการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร หมายความนั้น สามารถเกิดขึ้นได้อย่างไร

๕๔๙

แม้ในอดีตเมืองเชียงแสนจะมีความาเขตขยายและหดตัวตามอำนาจการปกครอง ซึ่งขوبเขตพื้นที่สามารถขยายและหดตามอำนาจของกองทัพกษัตริย์ผู้ครองเมือง อาณาเขตของเชียงแสนมีความยืดหยุ่นและขยายตามเงื่อนไขของการปกครอง เมื่อครั้งที่เจ้าพระยาแสนพูสร้างเมืองเชียงแสน ดังกล่าวไว้ในตอนหนึ่งของพงศาวดารยินก ว่า “จุดศักดิ์ 690¹ (พุทธศักราช 1871) พระองค์หรือเหล่าข้าราชการ ได้สำรวจหาชัยภูมิอันดีที่จะสร้างเมืองใหม่ และได้เลือกเอาพื้นที่ร่องรอยเมืองเก่าอันเป็นแครัวนใหญ่นกบุรี โดยชุดคูและกำปั่บล 3 ด้าน ทิศตะวันออกเว้นไว้ให้ น้ำข้อง(น้ำโขง) เป็นบริการ ดินแดนต่อเมืองเชียงราย ที่ตำบลน้ำแม่เติม ทิศตะวันตกเฉียงใต้ ต่อ แดนเมืองฝางที่กิ่วคอสุนช ทิศตะวันตกติดแดนเมืองสาดที่ตำบลพตาเหลา ทิศตะวันตกเฉียงเหนือต่อแดนเชียงตุงที่ตำบลดอยซ่าง ทิศเหนือต่อแดนเชียงตุงที่เมืองกาญสามเท้า ทิศตะวันออกเฉียงเหนือต่อแดนอ้อที่ตำบลเมืองหลวงบ่อแร่ ทิศตะวันออกต่อแดนเชียงของที่ตำบลดอยเชียงซี ในวงนี้เป็นแครัวนใหญ่เมืองเชียงแสน ใช้ชื่อว่า “หิรัญนครไชยบุรีศรีเชียงแสน....” จากนั้นใน พงศาวดารยังได้กล่าวถึงการเข้ามาตีเมืองเชียงแสนของ พม่า ข้อ และสยาม

ด้วยลักษณะเฉพาะที่เชียงแสนเป็นพื้นที่ชายแดนของราชธานีปัจจุบัน มีประวัติศาสตร์ ของเชียงเมือง การอพยพผู้คนอยู่อย่างต่อเนื่องนี้เอง จึงอุดมไปด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายชาติ พันธุ์ ศิลปะภัณฑกรรมก็ล้วนผสมผสาน ทั้งอารยธรรม ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม เรื่อง ราวของเชียงแสนที่ปรากฏในเอกสาร ตำรา หรือแม้แต่การบอกเล่าของผู้คนเชียงแสนปัจจุบันนั้น เป็นขันและตรอกน้อยๆ ประการหนึ่งคือการเป็นเมืองที่อยู่ตระหง่านระหว่างพม่า ล้านช้าง และล้านนา การเป็นเมืองหน้าด่านของกองทัพที่จะใช้เป็นฐานในการยกกำลังพลไปตีเมืองสำคัญ ๆ มีการ ผลัดเปลี่ยนกันใช้เป็นยุทธภูมิแห่งนี้ในการขยายและแย่งชิงอำนาจเหนือพื้นที่และราชภูมิอยู่เป็นนิจ

¹ จุดศักดิ์ เป็นศักดิ์ที่ตั้งขึ้นโดยพม่า ในปี พ.ศ.1181 เอกสารโบราณต่างๆ ของอาณาจักรล้านนา นิยม กำหนดเวลาที่เกิดขึ้นด้วย จุดศักดิ์ นอกจากนี้ยังปรากฏในศิลปาริบัณฑุ์ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอน ปลาย สมัยกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง ประกาศให้ปรัตนโกสินทร์ศก แทน ทั้งนี้ไม่สามารถพิสูจน์หรือมีความเชื่อมั่นได้ชัดเจนว่า จุดศักดิ์ที่ปรากฏใน ตำนานหรือพงศาวดารต่างๆนั้น เกิดขึ้นตรงตามเวลาใดอย่างแน่นอน ในความเห็นของนักประชญาติและผู้ที่ศึกษา ยังคงมีความขัดแย้งกันอยู่ เพราะในบันทึกของไทยและพม่า เองก็ไม่ตรงกัน ในด้านนของภาคเหนือของไทย ระบุว่าผู้ก่อตั้งจุดศักดิ์ คือ พระยาอนุชุทธธรรมราษ หรือ ขณะที่บันทึกในจดหมายเหตุของพม่า และก วิเคราะห์ของเมย์ อ่อง ระบุว่าจุดศักดิ์นี้มีได้หลับยืมมาจากอินเดีย แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลบ้าง แต่กษัตริย์พม่า นามว่า พระเสนคพระษา เป็นผู้ก่อตั้ง ดรายลະເຄີຍດໃນ ພຣສວວົງລົກ ອັມຮານນທ.2526)

จังหวัดทั้งมาถึงยุคสมัยของรัชการที่ 1 แห่งอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2347 สยามและล้านนาได้ร่วมกันขับไล่พม่าออกจากเชียงแสน โดยพระเจ้าหลานເຂອກຮມหลวงເທິງທະບຽນ ພຣະຍາມວາຊ ໄດ້ນໍາກໍລົງໄພວ່ພລມາສມທບກັບທັພເຫື່ອງໃໝ່ ເຂົ້າຕີເມື່ອງແລະເພາທີ່ຮ້າງ ເພື່ອມີໃຫ້ເມື່ອງໄດ້ໃຫ້ເປັນທາງຜ່ານກອງທັພອີກ ອພຍພູ້ຄົນອອກໄປອູ້ຕາມທີ່ຕ່າງໆ ແລະໃນປີ ພ.ສ. 2421 ໄດ້ມີການອພຍພູ້ຄົນເຂົ້າມາອູ້ອີກຮ້າງໜຶ່ງ ຈັກຮະທັກລາຍມາເປັນຄໍາເກອຫົ່ງຂອງຈັງຫວັດເຊີ່ຍງຍາ ນັບຕັ້ງແຕ່ປີ ພ.ສ. 2500 (ຮາຍລະເອີຍດະກລ່າວຄົງໃນຊ່ວງຕ່ອໄປ) ດັ່ງປະກຸງໃນເອກສາຮັກທັງຮະດັບຫຼາດແລະທ້ອງຄືນຫລາຍ ຂັບ ອາທີ ຕໍາມານເນື້ອງເໜືອ ໂດຍສົງວນ ໂຊີຕື່ສູງວັດນີ້(2505) ພົງສາວດາໂຢຒນກ ໂດຍພຣະຍາປະຈາກ ກິຈຈະກົງ(2507) ປະວັດມາດໄທຢ່າງສຸມວິກາຈັງຫວັດເຊີ່ຍງຍາ(2524) ປະວັດມີເນື້ອງເຊີ່ຍງຍາ ໂດຍພຣະຄຽງທອງສືບ ວິສຸතທາຈາໂລ(2533) ແລະເວື່ອງເດີຍກັນຈັດພິມພໂດຍໝ່າມຄູນອກປະຈຳກາງ ຄໍາເກອເຊີ່ຍງຍາ(2544) ຄ່າວເຊີ່ຍງຍາແຕກ ໂດຍໄພຫຼວຍ ດອກບ້າວແກ້ວ(2544) ເປັນຕົ້ນ

ປັຈຈຸບັນເຊີ່ຍງຍາແນີ້ມີ້ອັນຫຍາດແດນຂອບຄານຈັກຮາຂອງໄທ ເປັນສ່ວນໜຶ່ງຂອງຮາຊານາຈັກໄທ ຈັກໄທ ຈັນເປັນອົທີພລຈາກຍຸດລ່າຄານານິຄມຂອງຕະວັນຕົກ ທີ່ພຣະຍາມຈະໃຫ້ທ້ອງຄືນແບນນີ້ຈັດກາງປັກຄວງແລະແສດງຄານາເຂດປະເທດທີ່ແນ່ນອນຫັດເຈັນ ສາມາດຮະບຸໄດ້ອ່າຍ່າຍແມ່ນຢ່ານແຜນທີ່ໂລກຮະບັບຄິດຕັ້ງກລ່າວເກີດຂຶ້ນກັບທ້ອງຄືນໃນກຸມວິກາຈແບນນີ້ເມື່ອຮະເວລາໄມ້ຄົງ 150 ປີທີ່ຜ່ານມານີ້ເອງ ເມື່ອສຶກຂາພົມນາກາຮ່າງຂອງກາວອພຍພຂອງຜູ້ຄົນແລະກາຮ່າງຂຶ້ນຂອງໜຸ່ມໜຸ່ມແບນນີ້ ພບວ່າມີການເຂົ້າມາອູ້ອາຄີຍຂອງຄົນທີ່ໜ້າກ່າຍ ຮ່ວມກັນໃຫ້ທັພຍາກທັງທີ່ເປັນຮຽມຫາດ ອາທີ ຜື້ນດີນ ແມ່ນ້ຳ ປ່າໄນ້ ຂອງປ່າລະ ແລະສຶກປະຕິໝູ້ໂດຍມຸ່ນໜຸ່ມ ທັງໃນຮູ່ປະກວດຖານ ອາທີ ໂປຣານສັດານແລະໂປຣານວັດຖຸຕ່າງໆ ລະ ແລະໃນຮູ່ປະກວດຖານ ເຫຼຸກກາຮົນ ປະເພນີ ຈາກີຕປົງປົມບັດ ລະ ບນຄວາມສົມພັນຮູ້ຂອງກຸ່ມຄົນທີ່ແຕກຕ່າງໜ້າກ່າຍເຊັ່ນ ເກີດກາພົມກຳລືນ ແລະ ແປ່ງແຍກ ກິດກັນ ໃນຫ່າຍໆ ຮູ່ປະບົບ ແລະມີຄວາມນ່າສນໃຈຢຶ່ງ ເພວະລ່ວນແລ້ວແຕ່ມີສ່ວນສໍາຄັນກັບກາຮົດຮະບັບຄວາມສົມພັນຮູ້ຂອງຜູ້ຄົນທ້ອງຄືນທັງໃນກຸ່ມຫາດພັນຮູ້ເດີຍກັນ ແລະຕ່າງໜ້າຕິພັນຮູ້

ໃນສ່ວນນີ້ຜູ້ວິຈີຍຈະເນັ້ນໜັກທີ່ເນື້ອຫາຂອງກາທຳຄວາມເຂົ້າໃຈສຳນິກປະວັດສາສຕ່ວົງຂອງຄົນໃນທ້ອງຄືນໃນປັຈຈຸບັນ ໂດຍໃຫ້ຄວາມສໍາຄັນກັບປະວັດສາສຕ່ວົງທີ່ເກີຍວ່າຂ້ອງກັບວິຖີ່ສົວິດຂອງຜູ້ຄົນໃນ 3 ຜຸ່ມໜຸ່ມທີ່ມີຄວາມຮູ່ປະບົບຄວາມສົມພັນຮູ້ທາງສັງຄມທີ່ແປວປັບປຸງໄປຕາມເຈື່ອນໄຂເວລາແລະສັດາກາຮົນແວດລ້ອມ ຜົ່ງຜູ້ວິຈີຍໄດ້ທຳກາຮົດສຶກຂາພົມນາກາຮ່າງຂອງໜຸ່ມໜຸ່ມ ນັບຕັ້ງກາຮົດກ່ອດັ່ງ ກາຮົດປັບປຸງແປ່ງທາງເສຣະໝູ້ກິຈ ສັງຄມ ແລະວັດນອຮ່ວມ ໂດຍພິຈາລາຍາຄວາມເໝືອນແລະແຕກຕ່າງໜ້າທັງ 3 ຜຸ່ມໜຸ່ມທີ່ໃຫ້ເປັນ

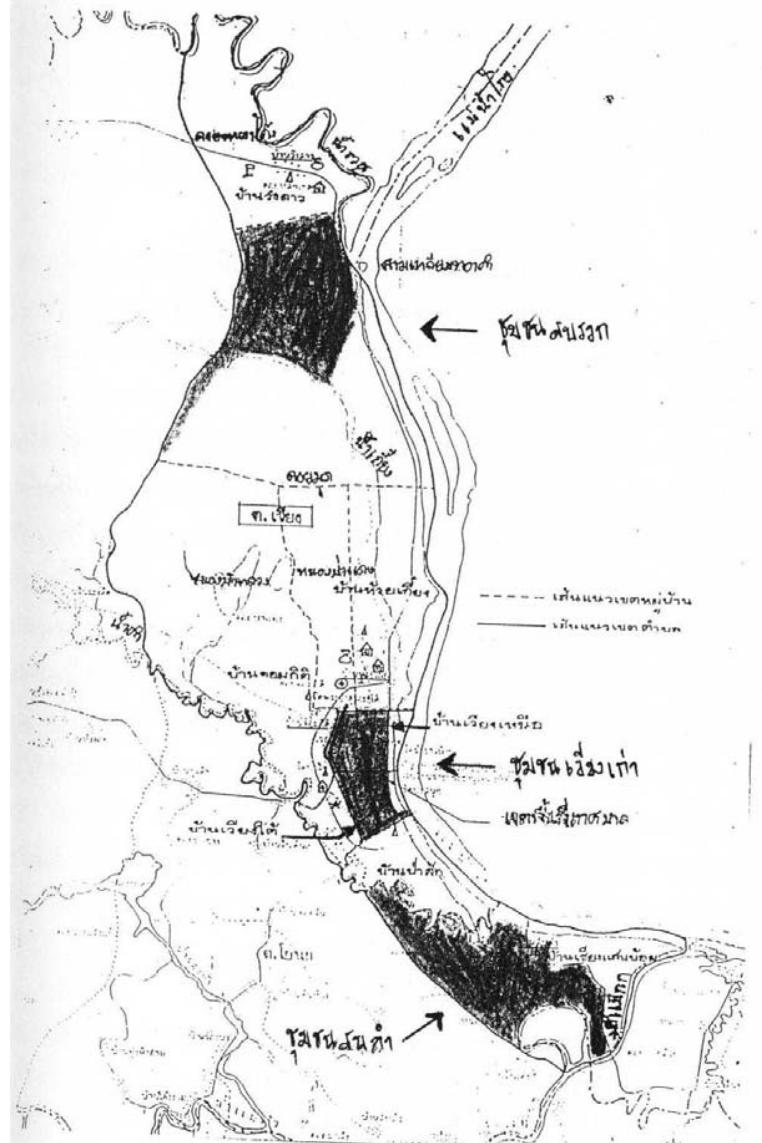
กรณีศึกษา ซึ่งนอกเหนือจากความต่างกันในส่วนของชาติพันธุ์แล้วนั้น สิ่งที่เกี่ยวข้องอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้คือ ความต่างทางชาติพันธุ์ที่นำไปสู่ความแตกต่างในระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน และการกำหนดความสัมพันธ์ของชุมชนกับชุมชนอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องจากความต่างของลักษณะทางภาษาพากมีส่วนสำคัญไม่น้อย การแบ่งชุมชนทั้งสามออกจากรากฐานนั้น มิได้แยกขาดจากกันในลักษณะระบบปิดในแต่ละชุมชน เพราะมีพื้นที่ทางสังคมและการพูด方言 ที่แต่ละชุมชนต้องใช้ประโยชน์และกำหนดรูปแบบการใช้ร่วมกัน

คณะกรรมการผู้วิจัยใช้คำว่า “ชุมชน” แทนคำว่า “หมู่บ้าน” เมื่อจะชี้อันทับกันอยู่ในระบบการปกคล้องภายใต้รัฐไทยก็ตาม ทั้งนี้ เพราะชุมชนนั้นมีระบบคุณค่าภายใน ให้ความสัมพันธ์ของคน ความเป็นชุมชนเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์อำนาจ และความสัมพันธ์ทางสังคม มีทั้งความขัดแย้งและผนวกกลืน เปลี่ยนแปลงได้ ผลิตข้าวได้ ไม่ใช่หน่วยที่ยึดติดกับพื้นที่ทางกายภาพอย่างตายตัว และสามารถอழิภัยให้ความสัมพันธ์ภายใน รัฐ และทุน² ไม่ได้เป็นอุดมคติ และไม่ใช่หน่วยที่ติดอยู่กับพื้นที่ตายตัว แต่ปรากฏอยู่ในหน่วยที่มีพื้นที่หลายระดับ เช่น ครอบครัว เครือญาติ หมู่บ้าน เครือข่าย ข้ามหมู่บ้าน ฯลฯ ซึ่งอาจจะชี้อันทับกันอยู่ก็ได้ ดังเช่นในพื้นที่ศึกษาชุมชนเวียงเก่านั้น ประกอบด้วย 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านเวียงเหนือ หมู่ 2 และ บ้านเวียงใต้ หมู่ 3 การแยกออกเป็น 2 หมู่บ้านนั้นเพื่อการปกคล้องและจัดการตามแบบของมหาดไทย แต่ความเป็นคนเวียงเก่านั้นมีโครงสร้าง ความสัมพันธ์ที่ชี้อันทับกันหลายอย่างอาทิ ความเป็นเครือญาติ ความเป็นคนเวียงเก่า หรือการใช้ทรัพยากร่วมกันมา ขณะเดียวกันชุมชนก็มิใช่หน่วยอิสระที่อยู่โดดเดี่ยวแต่สามารถอழิภัยให้ความสัมพันธ์กับภายนอก ทั้งรัฐและตลาด (Cohen, 1985 อ้างใน อานันท์, 2538) เมื่อครั้งอดีตก่อนที่จะมีการจัดการปกครองในระบบของหมู่บ้านตำบล

---

² ดรายลະເອີດໃນ ความเป็นชุมชนກับความคิดหน้าหมู่ , อานันท์ ກາບຈຸນພັນທຶນ, 2544.

แผนที่แสดงชุมชนในตำบลเวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

■ ชุมชนชาวมุสลิมของโครงการวิจัย

หากจะกล่าวถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในแอบนี้มิได้เกิดขึ้นเฉพาะชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดิน ป่าไม้ และแหล่งน้ำ การตอกอยู่ภายในได้ก้าว向社会แทรกแซงของอำนาจของรัฐและทุน ต่างก็เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ผู้วิจัยจะนำเสนอระบบความสัมพันธ์ และการก่อรูปในเชิงพัฒนาการระหว่าง ผู้คนในท้องถิ่น รัฐ และตลาดหรือทุน ดังต่อไปนี้

2.1 ภาพรวมของชุมชนริมแม่น้ำโขง กรณีตำบลเวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

(1) พัฒนาการการปกครองท้องถิ่นของอำเภอเชียงแสน

จากเอกสารประวัติศาสตร์มหาดไทยส่วนภูมิภาค(สำนักงานจังหวัดเชียงราย,2524) ได้กล่าวถึงการก่อรูปของการเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่น อาจเรียกได้ว่าเป็นการเข้ามาจัดการระบบความสัมพันธ์ของท้องถิ่นโดยรัฐอย่างเต็มรูปแบบ เริ่มต้นในปี พ.ศ.2433³ ที่การอพยพผู้คนจากเชียงใหม่และลำพูนมาตั้งบ้านเรือนในพื้นที่เชียงแสน ภายใต้การปกครองของเจ้าอินตีะ หรือได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชนเดช ดำรง “เจ้าเมืองเชียงแสน” ผู้วิจัยจะเริ่มต้นศึกษาการแทรกแซงของอำนาจรัฐ ในช่วงเวลาที่ส่งผลกระทบหรือสามารถเชื่อมโยงได้กับชีวิตของคนท้องถิ่นปัจจุบัน โดยจะเริ่มจากภัยหลังที่มีการอพยพผู้คนเข้ามาตั้งบ้านเรือนแล้ว เชียงแสนอยู่ในสถานะ 1 ใน 5 หัวเมืองฝ่ายเหนือของสยาม อันได้แก่ เมืองพะ夷า เมืองฝาง เมืองเชียงราย เมืองเชียงของ และเมืองเชียงแสน ภายใต้การปกครองในระบบมณฑลเทศบาล⁴(สำนักงานจังหวัดเชียงราย,2524) ในปี พ.ศ. 2437 รัชกาลที่ 5 ได้เริ่มนิยาริไชในหัวเมืองชั้นในก่อน ต่อมาจึงครอบคลุมทั้งประเทศในปี พ.ศ.2449 โปรดให้มีการปกครองมณฑลพายัพชั้นใน มีการร่างกฎหมายบังคับการปกครองมณฑลพายัพ ร.ศ.119 มีตำแหน่งทางการเมือง และให้ปรับชื่อตำแหน่งให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ได้แก่

³ งานเขียนหรืองานบันทึกประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ของเชียงแสน มีความสับสนเกี่ยวกับเวลาในการอพยพผู้คนเข้ามาอยู่เชียงแสนในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งจะปรากฏว่ามีการกล่าวข้างต้นว่ามีการก่อตั้งช่วงเวลานี้เป็นปี พ.ศ. ที่คาดเดล่อนกัน คือ มีทั้งปี พ.ศ.2417 พ.ศ.2421 และ พ.ศ.2433

⁴ มณฑลเทศบาล หมายถึง การปกครองในลักษณะที่ให้มีหน่วยบริหารราชการ มีการจัดการปกครองลดหลั่นลำดับ ตั้งแต่ มณฑล เมือง จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ยกเลิกไปหลังปี พ.ศ. 2475 เพียงเล็กน้อย

ข้าหลวงเทศบาลเรียกว่า ข้าหลวงใหญ่, ผู้ว่าราชการเมือง เรียกว่า เด็กานามหลวง จำเป็น
เรียกว่า แขวง กำนัน เรียกว่า แคร์วันหรือแขวน และ ผู้ใหญ่บ้าน เรียกว่า แก่บ้าน (สรัสวดี,2539)

และในการปกครองในระบบดังกล่าวมีการจัดเก็บ “ค่าแรงแทนเกณฑ์” สำหรับชาวชนกรวม
ในอัตรา 4 รูปีต่อปี ซึ่งชาวบ้านเรียกติดปากว่า “ภาษี 4 บาท” ขณะนั้นมีอยู่เชียงแสนขึ้นตรงต่อ
กระทรวงกลาโหม จากสัมภាលน์ชาวบ้านที่มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะชาวชนกรวมที่
มีอายุเกิน 75 ปี พบร่วม กับการเก็บภาษี 4 บาทต่อคนมีได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือต้องดิ้นรน
หาเงินเพื่อจ่ายค่าภาษีมากนัก บางคนที่อพยพมาจากพม่าและลาว นั้นกลับรู้สึกพอใจที่มีการเก็บ
ภาษีของรัฐไทยในราคากลางๆ กว่า เหตุผลหนึ่งคือ ในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้คนแอบนิมิตได้ดำรงชีพ
ด้วยการเกษตรเพื่อยังชีพอย่างเดียว มีการติดต่อกันขายสินค้า โดยเฉพาะสัตว์ประมงหมู ไก่ วัว
และควาย อัญญ่าอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขข้อตกลงระหว่างรัฐไทยกับฝรั่งเศสในฐานะประเทศเจ้าอาณานิคม
ของลาว ในภารกิจหน้าที่ของตนในประเทศไทยและลาว ร.ศ.112 ปรากฏ
ในงานศึกษาหลักซึ่ง おかげและดอนต่างๆ ที่อยู่กลางแม่น้ำลัวเป็นของฝรั่งเศส พื้นที่รวมฝั่งแม่น้ำ
โขงรัศมี 25 กิโลเมตรให้ปลดจากอำนาจปกครองของสยาม ฝรั่งเศสและลาวสามารถที่จะเดิน
ทางเข้าออกได้โดยไม่ต้องทำหนังสือผ่านแกน และฝ่ายสยามจะล่องเรือในลำน้ำโขงก็สามารถทำ
ได้ในรัศมีลำน้ำเพียง 15 เมตรเท่านั้น (กระทรวงศึกษาธิการลาว(สมชาย นิลอาทิ, ถอดความ), 2545
และพีรพล สงสัย, 2545) ทำให้การเก็บภาษีแทนเกณฑ์สำหรับคนท้องถิ่นแบบสามเหลี่ยมทองคำ^๑
และเรียงกัน ในบางปีจะจัดเก็บเพียง 2 บาทเท่านั้น (นายม้า พรมปัญญา, บ้านสบรวก) ผู้เมืองผู้
แก่ให้สัมภាលน์ในสิ่งที่สอดคล้องกัน คือ ราชการไม่ค่อยมาสนใจพวกเขาน่าได้นัก คนลาวบ้าน
สบคำกล่าวว่า ย้อนกลับไปต้นทศวรรษ 10 – 20 รัฐไทยไม่ค่อยมาสนใจด้วยซ้ำ บ้านลาวสบคำ ซึ่ง
อยู่ห่างจากตัวเวียงกันเพียง 4 – 5 กิโลเมตรยังไม่มีส่วนราชการเข้าไปพบหรือจัดการเกี่ยวกับชีวิต
ของพวกเขานั้นฐานะราษฎรท่าได้ (พระครูไพบูลภานุวารีติ, วัดพระธาตุผาเง)

อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของข้อตกลง ร.ศ.112(พ.ศ.2436) ที่มีต่อชุมชนท้องถิ่นในแบบชาญ
แคน มีความสลับซับซ้อนกันกว่าที่จะอธิบายผ่านกรณีของชุมชนริมฝั่งโขงที่ทำการศึกษา ก่อน
หน้านี้ประมาณปีพ.ศ. 2431 – 2435 ฝรั่งเศสได้ทำการตีโอบล้อมทางทะเลเข้าทางจันทบุรี และ^๒
ทางตอนเหนือของอาณาจักรสยามที่สัมพันธ์ในลักษณะของหัวเมือง เช่น เมืองแกง เมืองໄล เมือง
ม่วย เมืองลา และเมืองในหัวพันห้าทั้งหมด คือ เมืองซ่อน เมืองแวน(เมืองสบแอบ) และเมืองเชียงค้อ

เป็นต้น โดยหัวเมืองเหล่านี้ได้ขอทำสัญญาไทยขึ้นไปร่วมรบกษาดินแดน ภาระกดดันต่อเนื่อง ยาวนานจนถึง พ.ศ. 2436 การรับฟุ่งเพื่อเย่งและแยกดินแดนออกอย่างชัดเจน(สังข์ พ.ธ.ในท้าย,ไม่ระบุปีพิมพ์ อ้างใน พระราชทัตตาเลขา, หอดดหมายเหตุ เลขที่ 2082: 7) ฝ่ายสยามพ่ายแพ้ คำน้ำใจ การกำหนดพร้อมดินที่แสดงอาณาเขตของคำน้ำใจปกรองอยู่ในเมืองรัชสูตรัชศรี และรับเอาพื้นที่ผืนชัยหรือทิศตะวันออกของแม่น้ำโขงเป็นอาณาเขตคำน้ำใจปกรองของรัชสูตรัชศรี ซึ่งมีจะเรียกว่า “ไทยเสียดินแดน” อ้างในตามสัญญาดินแดนให้รัชศรี 3 ตุลาคม 2436 ระบุ ไทยได้เสียดินแดน 143,800 ตารางกิโลเมตร เสียพลเมืองประมาณ 600,000 คน การรุกรานประเทศไทยในครั้งนี้ เป็นนโยบายแสวงหาเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจในสมัยนั้น โดยเฉพาะรัชศรี ได้เริ่มขยายอิทธิพลเข้ามาสู่ภูวนภก่อน แล้วคืบหน้าเข้ามาขึ้นดินแดนของไทยสมัยนั้น ซึ่งปัจจุบันได้แก่เขตประเทศไทยและเขมราเป็นที่น่าสังเกตว่า การยึดดินแดนภูวนครังแรกนั้น เป็นเพียงนโยบายของของนักล่าเมืองขึ้นไม่กี่คน(พระราชทัตตาเลขา, หอดดหมายเหตุ เลขที่ 2082 : 8)

นัยของการขึ้นแบ่ง เส้นของคำน้ำใจรัชสูตรัชศรี ให้กับดินแดน ในเหตุการณ์ ร.ศ. 112 สำหรับผู้ศึกษา มองว่า ยังเป็นการร่วมตกลงภายใต้ตระรากคิดเกี่ยวกับพร้อมดินที่ไม่ชัดเจนใน ใหม่โน้ทศ์นิ่ว่าด้วยพร้อมดินระหว่างสยามและรัชศรี โดยคำว่าอาณาเขตดินแดนของอยู่ในปั้นน์ นัยของความชัดเจนของพื้นที่อาศัยเทคโนโลยีภูมิศาสตร์ ขณะที่ของสยามหากดินที่เสียไปนั้นเดิมเรียกว่า “ประเทศราช” นัยที่ต่างกัน คงชัย วินิจฉกุล(2534) อธิบายประเทศราช หมายถึงอาณาจักรที่มีเครื่อข่ายอยู่ของตนสังกัดอยู่ ปกรองตนเองอย่างอิสระ แต่อยู่ภายใต้อำนาจบางส่วนของรัชศรีศูนย์กลาง แสดงออกการสวามิภักดีโดยการส่งเครื่องบรรณาการ ของขวัญ ยกบุตรสาวเจ้าเมืองให้ฯลฯ หรืออาจเรียกว่า เป็นการปกรองตนเองอิสระ แต่ยอมรับอยู่ในขอบเขตสีมาของคำน้ำใจ อาณาจักร

ผู้ศึกษามองว่า ขอบเขตสีมา กับ เขตพร้อมดิน หรือ boundary เป็นการกำหนดขอบเขต เช่นเดียวกัน แต่ต่างตระราก ยกที่จะรวมເອປະເທດราชภายให้ขอบเขตสีมา ให้รวมเป็นอาณาจักรไทยหรือสยามที่กำหนดคุณลักษณะจาก “ชาติพันธุ์ไทย” อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยหยิบยกเหตุการณ์ ร.ศ. 112 และมโน้ทศ์นิ่ว่ากับดินแดนมากล่าวอ้างถึงในรายละเอียด เพราะในงานวิจัยนี้ ส่วนของการประทับประสาณระหว่างประวัติศาสตร์รัชศรีชาติและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผู้คนท้องถิ่นเลือกหยิบบางส่วนของประวัติศาสตร์ชาติ มาอ้างในหลายเงื่อนไขความสัมพันธ์และการก่อรุป ความสัมพันธ์แบบต่าง ๆ โดยจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

ในปี พ.ศ. 2440 พระยาเดชดำรงถึงแก่กรรม นายสุขัยวงศ์ผู้เป็นบุตร จึงดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2442 ที่ตั้งของ อำเภอเชียงแสนถูกย้ายมาที่ตำบลกาสา ซึ่งอยู่ห่างจากแม่น้ำโขงประมาณ 36 กิโลเมตร และตั้งเป็นอำเภอกาสาก่อน ต่อมาเปลี่ยนเป็นอำเภอเชียงแสน ส่วนพื้นที่เชียงแสนเดิมนั้นให้ดำรงสถานะเป็น กิ่งอำเภอเชียงแสนหลวง ต่อมาในปี พ.ศ. 2452 ราชการได้เปลี่ยนจากอำเภอเชียงแสนเป็นอำเภอแม่จัน ตามลำน้ำแม่จันที่ไหลผ่านส่วนกิ่งอำเภอเชียงแสนหลวงก็ได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอเชียงแสน ในปี พ.ศ. 2500

อำเภอเชียงแสนปัจจุบัน มีพื้นที่ 442 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ห่างจากจังหวัดเชียงราย 62 กิโลเมตร มีประชากรทั้งสิ้น 47,858 คน มีการประกอบอาชีพเป็น 66 หมู่บ้าน ใน 6 ตำบล ได้แก่ (1) ตำบลเวียง 9 หมู่บ้าน (2) ตำบลโยนก 8 หมู่บ้าน (3) ตำบลศรีดอนมูล 12 หมู่บ้าน (4) ตำบลป่าสัก 13 หมู่บ้าน (5) ตำบลบ้านแซว 15 หมู่บ้าน และ (6) ตำบลแม่เงิน 9 หมู่บ้าน อาณาเขต ทิศเหนือติดต่อกับรัฐเชียงตุงของ สาธารณรัฐสัมคุน尼ยมแห่งสหภาพ เมียนمار ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอเชียงของและอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ทิศตะวันออกติดต่อกับเมืองต้นผึ้ง แขวงบ่อแก้ว (เดิมเป็นส่วนหนึ่งของแขวงหนองหาน้ำท่า หรือหัวของ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

(2) พัฒนาการของ “ชุมชน” ริมฝั่งแม่น้ำโขง

ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงที่คณผู้วิจัยทำการศึกษานั้น ได้เลือกพื้นที่ตำบลเวียง ซึ่งมีลักษณะที่ตั้งเป็นแนวยาวตลอดลำน้ำโขง ระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 32.74 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 20,462.5 ไร่ มีแม่น้ำสำคัญ 5 สาย ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำคำ แม่น้ำกอก แม่น้ำราก และลำห้วยเกี้ยง ทิศเหนือจุดสหภาพเมียนمار ทิศใต้จุดเขตตำบลโยนก และตำบลบ้านแซว อำเภอเชียงแสน ทิศตะวันออกจุดสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และทิศตะวันตกจุดเขตตำบลโยนก ตำบลศรีดอนมูล และตำบลป่าสัก

ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่-ชื่อบ้าน	รายละเอียดพอสังเขป	หมายเหตุ
หมู่ที่ 1 บ้านสบราช	มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,527 คน จาก 312 ครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายไทยใหญ่(เชียง) อพยพมาจากฝั่งประเทศพม่าในรากี พ.ศ.2440 เพื่อหนีจากภาวะโรคหิวาร์(โรคห่า)วัวควาย และหลบหนีจากภาวะเงื่อนไขทางการเมืองในพนั่ງภายใต้การปกครองของอังกฤษ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(415คน)รับจ้าง(143คน) ค้าขาย(184คน) รับราชการ/ธุรกิจ(16คน)	เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้ชิดกับสามเหลี่ยมทองคำ
หมู่ที่ 2 บ้านเวียงเหนือ	มีจำนวนประชากร 2,025 คน จาก 523 ครัวเรือน (เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตเทศบาลเชียงแสน และบางส่วนอยู่ในเขตรับผิดชอบขององค์กรบริหารส่วนตำบลเวียง) ประชากรส่วนใหญ่ผู้ที่สืบทอดเชื้อสายจากชาวไทย ยวน และยอง ที่อพยพมาจากเชียงใหม่-ลำพูน ในปี พ.ศ.2421 ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม(562คน) รับจ้าง(284คน) ค้าขาย(342คน) รับราชการ/ธุรกิจ(111คน)	พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตแนวกำแพงเมืองเก่า
หมู่ที่ 3 บ้านเวียงใต้	มีจำนวนประชากร 1,659 คน จาก 643 ครัวเรือน (เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตเทศบาลเชียงแสน และบางส่วนอยู่ในเขตรับผิดชอบขององค์กรบริหารส่วนตำบลเวียง) ประชากรเป็นไทยยวนที่มาจากการเชียงใหม่-ลำพูน ในปี 2421 บางส่วนอพยพมา จากแขวงไชยยะบุรี ประเทศลาว ประมาณปี พ.ศ. 2480 ก่อนที่จะย้ายไปรวมเป็นชุมชนคลานาที่บ้านสบคำในช่วงสงครามโลกครั้งที่2 และบางส่วนเป็นพอค้าชาวจีนที่เข้ามาตั้งร้านค้าอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง บางส่วนเป็นคนพะ夷ฯที่เดินทางมาเป็นลูกจ้าง ในโרגบ่มแล้วแต่งงานและตั้งรกรากที่นี่ รวมทั้งชาวญี่ปุ่นคนงานรับจ้างโรงปั่น ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(341) รับจ้าง(229) ค้าขาย(220) รับราชการ/ธุรกิจ(125)	พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตแนวกำแพงเมืองเก่า

หมู่ที่-ชื่อบ้าน	รายละเอียดพอสังเขป	หมายเหตุ
หมู่ที่ 4 บ้านวังลาว	มีจำนวนประชากร 235 คน จาก 46 ครัวเรือน ในราวดี พ.ศ.2502 ประชากรที่ก่อตั้งหมู่บ้านโดยข้ายไปจากบ้านสบราช เตียงเก่า โดยขยายบ้านขึ้นไปคลูกสร้างบ้านเรือนในที่ทำการเกษตรของตน บางส่วนเป็นชาวไทยใหญ่และลื้อที่อพยพมาจากอำเภอแม่สาย และสุดท้ายเป็นชาวลาวที่อพยพเข้ามาในช่วงปี พ.ศ.2518 ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นชุมชนที่รวมของผู้คนจากถิ่นต่างๆ ชาวบ้านในละแวกจึงเรียกว่าเป็น “หมู่บ้านอพยพ” ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(67คน) รับจำจ้าง(26คน) ค้าขาย(15คน) รับราชการ/ธุรกิจ(3คน)	
หมู่ที่ 5 บ้านสบคำ	มีจำนวนประชากร 839 คน จาก 205 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวลื้อและลาวที่อพยพมาจากฝั่งประเทศลาวในช่วงปี พ.ศ.2480 เพราะหนีจากภัยการเป็นผู้อยู่ใต้ปักครองของฝรั่งเศส เริ่มต้นจากการเข้ามาค้าขาย และมาอยู่ที่บ้านเรียงตัว ต่อมาในปี พ.ศ.2584 ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ได้ยกย้ายมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ตั้งปัจจุบัน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สำนักงานอพยพเข้ามายุคที่ลาวการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2518 สำเนียงพูดของผู้คนยังคงเอกลักษณ์ของลาวแบบหลวงพะ榜 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(480) รับจำจ้าง(42) ค้าขาย(27) รับราชการ/ธุรกิจ(11)	
หมู่ที่ 6 บ้านจอมกิตติ	มีจำนวนประชากร 375 คน จาก 109 ครัวเรือน ประชากรเป็นชาวไทยยวน ชาวยونจากเวียงแก่นที่ขยายพื้นที่ออกไประดิบ เป็นที่เร่ร้านและพื้นที่ทำการเกษตร แต่เมื่อกิตติอุดมภัยน้ำท่วมครั้งใหญ่ เมื่อปี พ.ศ.2509 อพยพหนีน้ำแล้วไม่กลับมา ตั้งบ้านเรือนที่นั้นเลย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจำจ้าง (165 คน) ค้าขาย(34คน) เกษตรกรรม(33คน) รับราชการ/ธุรกิจ(4คน)	
หมู่ที่ 7 บ้านเชียงแสน น้อย	มีจำนวนประชากร 182 คน จาก 47 ครัวเรือน ประชากรเป็นคนไทยยวน คนย่องจากเวียงแก่นที่พื้นที่ขยายออกไประดิบ และลาวจากหลวงพะ榜บางส่วน เนื่องจากเดิมเคยเป็นส่วนหนึ่งของบ้านสบคำ สำนักใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(108คน) รับจำจ้าง(11คน) ค้าขาย(9คน) รับราชการ/ธุรกิจ(1คน)	

หมู่ที่-ชื่อบ้าน	รายละเอียดพอสังเขป	หมายเหตุ
หมู่ที่ 8 บ้านหัวยเกียง	มีจำนวนประชากร 509 คน จาก 156 ครัวเรือน ประชากรเป็นชาว ยวน ยอง จากเชียงใหม่ลำพูน ที่เข้าไปตั้งรกรากใหม่ โดยเข้ามาตาม เครือข่ายความสัมพันธ์เครือญาติกับคนที่มาอยู่เวียงเก่าก่อน ส่วน ใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(181คน) รับจำจ้าง(175คน) ค้าขาย (19คน) รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ(9คน)	
หมู่ที่ 9 บ้าน ป่าสัก (หางเวียง)	มีจำนวนประชากร 384 คน จาก 102 ครัวเรือน เดิมประชากรส่วนใหญ่ เป็นคนลี้เลอลาภที่อพยพมาจากหลวงพระบาง บางส่วนเป็นคนแกะ/ ปูน(เวียงนาม) ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง คนลาภและลี้ล้อได้ย้าย ไปตั้งบ้านใหม่ที่สบแม่น้ำคำ คนเมืองจากในเวียงเก่าและบ้านหนองแค้ว อพยพเข้าไปอยู่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม(107คน) รับจำจ้าง(129คน) ค้าขาย(24คน) รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ(5คน)	

จากการสัมภาษณ์ ผู้คนท้องถิ่นในเรื่องการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่สามารถสืบเสาะกลับ
ไปได้จากการรับภัยและบอกเล่าต่อ ๆ กันมานั้น การขยายตัวและพัฒนาการของชุมชนในท้องถิ่น
แบบนี้ สามารถแบ่งออกเป็นช่วงเวลาในการขยายตัวของชุมชน การเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์
และเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงใน 5 ช่วงเวลา ดังนี้

- (1) ช่วงการปกคล้องสมัยรัชการที่ 5 จนถึงสิ่งคุณลักษณะโลกรั้งที่สอง เพราะเป็นยุค
สมัยที่การอพยพของผู้คนเข้ามาตั้งรกราก การดำรงชีวิตบนฐานของการเกษตรและ
หากของป่า ชุมชนมีความสัมพันธ์ทั้งระดับของบุคคลและการใช้ทรัพยากร โดยอุดม
การณ์รัฐชาติที่ไม่เข้มข้นในเรื่องของขอบเขตของรัฐ จนถึงการเปลี่ยนแปลงของวิถี
ชุมชนภายใต้ภาวะสงคราม
- (2) ช่วงหลังสิ่งคุณลักษณะโลกรั้งที่สอง จนถึงปี พ.ศ. 2500 เป็นจุดเปลี่ยนของพัฒนา
ประเทศ และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนภายหลังสิ่งคุณลักษณะ ทั้งการเข้ามาของรัฐ
และตลาดที่มากขึ้น โดยเฉพาะการค้าขายข้าวระหว่างประเทศ และการเกิดขึ้นของ
โจรป่ามายาสูบ

- (3) ช่วงปี พ.ศ.2500 – 2520 ยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงและเข้าสู่การพัฒนาภายใต้ อิทธิพลทางความคิดของนานาอารยประเทศอย่างชัดเจน โดยมีแผนพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ.2504 และเป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลง ทางการเมืองทั้งไทย ลาว และพม่า อันกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนท้องถิ่น
- (4) ช่วงปี พ.ศ.2521 – 2530 เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิตของชุมชน จากฐานการเกษตรเปลี่ยนเป็นการค้าขายและบริการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ภาย ได้แก่ นโยบายของรัฐที่สนับสนุนให้พื้นที่ชายแดนอันเป็นแหล่งยาเสพติด กล้ายมาเป็น แหล่งท่องเที่ยว จนส่งผลให้ “เวียงเก่า” ถูกนำเสนอด้วยลักษณะท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม
- (5) ช่วงปี พ.ศ.2531 – ปัจจุบัน เป็นจุดเปลี่ยนของชุมชนครั้งสำคัญ การท่องเที่ยว เริ่มมีความเข้มข้นขึ้น ที่ดินที่คนท้องถิ่นเป็นเจ้าของถูกเปลี่ยนมือไปเป็นของนายทุน จากภายนอก อันเป็นผลกระทบที่สำคัญและสืบเนื่องจากนโยบายของรัฐบาลใน ช่วงเวลาหนึ่ง

ทั้งนี้ผู้วิจัยมองว่า การทำความเข้าใจเจื่อนใจและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในแต่ละช่วง เวลาต่างกัน จะนำไปสู่ความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ของชุมชน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่ต้องอาศัยทรัพยากรร่วมกัน หรือที่เรียกว่า “ทรัพยากร สาธารณะ” หรือ “ของหน้าหมู่” ซึ่งมีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและเกิดขึ้นตลอด เวลา ทั้งทรัพยากรที่เป็นครอบชาติ(ดิน น้ำ ป่าไม้ ฯลฯ) ทรัพยากรวัฒนธรรม(วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ ฯลฯ) และทรัพยากรที่เป็นนามธรรมอย่าง อัตลักษณ์ร่วม ในฐานะของคนท้องถิ่น หรือคนที่ความชาติพันธุ์เดียวกัน ทั้งนี้เพื่อสืบเสาะหาทรัพยากรสาธารณะ ที่สามารถรักษาและรักษา ความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่พัฒนาชุมชน ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย อย่างไรก็ตาม ในส่วนของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการคาดการณ์และคาดการณ์ความคลุมเครือระหว่าง “พื้นที่สาธารณะ” และ “ทรัพยากรสาธารณะ” ผู้วิจัยมองว่า ทรัพยากรสาธารณะนั้นมีความหมาย กว้าง แต่ คุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งคือ ต้องสะท้อนให้เห็นถึงการสร้าง การใช้ประโยชน์ การ กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ร่วมกันของกลุ่มสมาชิกของชุมชน และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากร ร่วมของคนในท้องถิ่น ทั้งนี้การสร้างทรัพยากรสาธารณะนั้น หมายรวมถึงการให้คุณค่าหรือสร้าง

ตัวตนของทรัพยากร่วมขึ้นมา บางครั้งอาจจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ที่ดิน ลำน้ำ พืชพันธุ์ สัตว์ป่า ฯลฯ แต่มีความหมายเป็นทรัพยากราชการของชุมชนท้องถิ่นก็ต่อเมื่อ มีการกำหนดคติการใช้ร่วมกัน มีขอบเขตพื้นที่ของทรัพยากร อาทิ ทุ่งเลี้ยงสัตว์ที่ใช้ร่วมกัน 3 หมู่บ้าน จำนวน 3,000 กว่าไร่ หากอยู่นอกอาณาบริเวณดังกล่าว ก็เป็นของชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ นอกจากนี้ทรัพยากราชการยังอยู่ในรูปของสถานที่ สิ่งของ ดังเช่น วัด โรงเรียน พื้นที่จัดตั้งร้านค้า ป้ายบอกสถานที่ ฯลฯ แต่คติผู้วิจัยได้เลือกหยิบที่จะศึกษาทรัพยากราชการที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ของผู้คนพื้นถิ่นที่มีมิติเวลาและเงื่อนไขแวดล้อมอื่นๆ เป็นสำคัญ ได้แก่ ทุ่งเลี้ยงสัตว์ วัดเก่าแก่ ประเพณี พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เรื่องราวประวัติศาสตร์ของผู้คน และชุมชน และสิ่งที่สร้างขึ้นมาใหม่ อาทิ ป้ายสถานที่ วัดที่สร้างขึ้นใหม่ แต่ก็มีให้หมายความว่า สิ่งที่มีลักษณะกล่าวมาทั้งหมดเป็นทรัพยากราชการหรือของหน้าหมู่ของชุมชนเท่านั้น เพราะวัดบางแห่ง พื้นที่สาธารณะที่เป็นของรัฐ หรือป้ายสถานที่ทั่วไป ไม่มีนัยยะของการสำนึกร่วม เป็นเจ้าของหรือรู้สึกว่าต้องเข้าไปมีส่วนในการจัดการโดยชุมชนท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป “ทรัพยากราชการ” ที่ปรากฏในงานวิจัยชิ้นนี้ จึงอาจจะซ้อนทับกับพื้นที่สาธารณะที่เป็นภายนอก ตัวประเพณี เรื่องราวของท้องถิ่น หรือสิ่งประดิษฐ์สร้างขึ้นๆ แต่จะเน้นให้ความสำคัญกับการให้ความหมายหรือใส่ระบบคุณค่าไปสิ่งต่างๆ เหล่านี้โดยคนในท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับช่วงเวลาและเงื่อนไขแวดล้อม

ประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นในส่วนนี้จะเน้นที่ประวัติศาสตร์วิถีชีวิต เนื่องจากข้อมูลแหล่งข้อมูลสำคัญของส่วนนี้คือการบอกเล่า จากประสบการณ์ชีวิตของผู้คน ทั้งประสบการณ์ตรงของผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุมากตั้งแต่ 60 – 85 ปี และบางส่วนเป็นประสบการณ์ของบรรพบุรุษ 1 – 2 ชั่วอายุคนที่ได้รับรู้รับฟังมา ผู้วิจัยจึงของนำเสนอรายละเอียดแต่ละช่วงเวลาดังนี้

ช่วงการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงสหราชอาณาจักรที่สอง

ช่วงนี้ผู้คนที่เข้ามาอยู่ในเชียงแสนยังไม่หนาแน่น แต่บ้านมีผู้คนอาศัยอยู่เพียง 3 ชุมชน คือ ชุมชนสบรวมหรือเมืองเกี้ยง ชุมชนเวียงเก่าคือบริเวณภายในกรอบของกำแพงเมืองเชียงแสน และ ชุมชนดอยจัน/กู่เต้า อยู่นอกเมืองออกไปทางทิศตะวันตก ซึ่งผู้คนเบาบางกว่าในสองชุมชน แรกมากกว่า ถนนดอยจันและกู่เต้าจะเป็นที่เลี้ยงควายและจับปลาตามหนองน้ำ อาทิ หนองบึง ก้าย(ทะเลสาบเชียงแสนในปัจจุบัน) หนองแกลบ ร่องบง ร่องห่า และหนองกว้าง ขยายข่ายออกมากอยู่ถนนดอยจัน เพราะพื้นที่ทำกินในถนนเมืองเก่ามีน้อย บางส่วนที่ไม่อยากข้ามไปทำมาหากิน

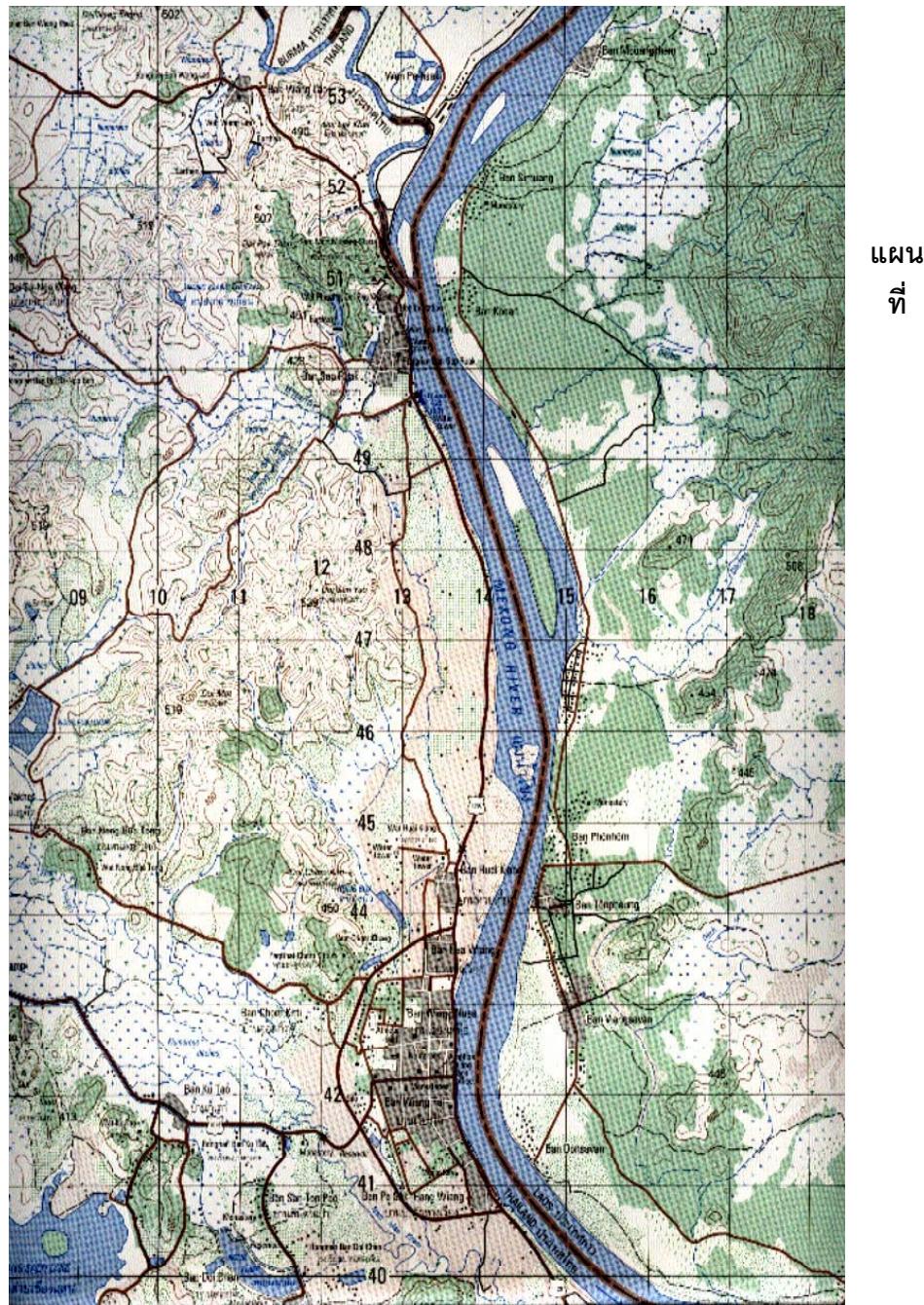
ทางวันตะวันออกของล้านนา¹⁹ ถือมาอยู่ทางนี้ สัมพันธ์กับคนในเวียงเก่าและสบรวมกันได้ในอีก ประมาณ 4 - 5 กิโลเมตร) เนินที่ไว่นาพอทำกิน จับปลา และเลี้ยงสัตว์ จะมีผู้คนจากเวียงเก่า เข้ามาซื้อวัสดุภัณฑ์

ส่วนชุมชนเวียงเก่าและสบรวม มีผู้คนทำมาหากินด้วยการปลูกผักในที่ริมฝั่งแม่น้ำ ข้ามไปหาของป่าทั้งฝั่งพมาและลาว โดยส่วนใหญ่เข้าไปใช้พื้นที่ฝั่งลาวทำการเกษตร เพราะขณะที่พื้นที่ฝั่งไทยนั้นมีที่ริบบันน้อย และเป็นคงป่าสักที่รากทึบ ที่ดินจะอุดม แม่น้ำงที่เป็นที่ลาดชันเชิงเขา สามารถที่จะปลูกข้าวไว้ได้ ประการสำคัญพื้นที่ฝั่งลาวนั้นสามารถรับแสงแดดได้ตลอดวันในทุกฤดูกาล เหมาะสมสำหรับการปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นการปลูกข้าวไว้ไว้เพื่อบริโภค โดยมีพันธุ์ข้าวหลายชนิด เช่น ข้าวคอเมย ข้าวแดงทาง ข้าวขาว ข้าวมะทิ่ง ข้าวมุก นอกจากนั้นในที่ริบบันนี้จะปลูกผักกاد มะเขือ ผักชี และที่สำคัญคือการปลูกยาสูบ ซึ่งในช่วงนี้ยังเป็นพันธุ์พื้นเมือง ส่วนใหญ่การทำไว้จะร่วมไปกับการเก็บหาของป่า เช่น สัตว์ป่า(เก้ง นก ฯลฯ จะไม่นิยมนำสัตว์ใหญ่) หน่อไม้ หางหาย เห็ด และไม้ไผ่ สำหรับทำตอกเพื่อสร้างและซ่อมแซมบ้านเรือนและใช้ในการเก็บผลผลิตทางการเกษตรต่างๆ

อาชีพสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการเลี้ยงสัตว์ โดยได้จัดสรุพื้นที่สำหรับเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ของชุมชนไว้อย่างชัดเจนเรียกว่า“ทุ่งเลี้ยงสัตว์” แต่เดิมเรียกว่า ป่าหัวยักษ์ ป่าหัวยเกียง มีอาณาบริเวณกว้างประมาณ 3,125 ไร่ ประกอบด้วย หนองน้ำ ทุ่งหญ้า ป่าไผ่ และล้อมรอบด้วยป่าไม้สัก ทิศเหนือจรดแนวกำแพงเมืองเก่าเชียงแสน ทิศใต้จรดแนวกำแพงเมืองเกียง ทิศตะวันตกจรดแนวเทือกเขา และทิศตะวันออกจรดแนวล้านนา มากจดทะเบียนเป็นที่ดินสาธารณะกับทางราชการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460

การจดทะเบียนกับทางราชการนั้นเป็นการเจรจาตกลงกันระหว่าง ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านสบรวม หมู่ที่ 2 บ้านเวียงเหนือ และหมู่ที่ 3 บ้านเวียงใต้หรือปงสนุก ผู้ใหญ่สัมภาษณ์¹⁹ สันนิษฐานว่า สาเหตุที่ต้องมีการขึ้นทะเบียนกับทางราชการ เป็นเพราะต้องการให้มีการรับรองใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์ไปช่วยลูกช่วงลาน

¹⁹ พ่ออุ้ยม้าว พรมป้อมญา อายุ 83 ปี และลุงหนานวงษ์ วงศ์ษา อายุ 73 ปี

แสดงบริเวณป่าห้วยข้อม หรือ ทุ่งเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์มีความสำคัญสำหรับชุมชนแถบนี้เนื่องจากในอดีตการเดินทางนั้นมี 2 แบบ คือ การเดินทางโดยเรือล่องลำน้ำโขง และการเดินเท้า ซึ่งการเดินเท้านั้นจำเป็นจะต้องอาศัยแรง